

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Etologické pozorování extrovertních žáků základní školy
Ethological observation of extrovert elementary school students

Bc. Matěj Kafka

Vedoucí práce: PhDr. Magdalena Richterová, Ph.D

Studijní program: Učitelství pro střední školy (N7504)

Studijní obor: N BI-VZ (7504T214, 7504T303)

Rok odevzdání: 2023

Odevzdáním této diplomové práce na téma etologické pozorování vybraných žáků základní školy potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 03. 12. 2023 Matěj Kafka

Na tomto místě bych ráda poděkoval vedoucí své diplomové práce PhDr. Magdalenu Richterové, Ph.D. za užitečné rady, pomoc a trpělivost při psaní této práce a hlavně tu trpělivost.

ABSTRAKT

Práce s žáky základních škol je neoddělitelná součást skoro každého pedagoga. Diplomová práce je zaměřena na zefektivnění výběru metod na základě etologických pozorování a individuální podporu vybraných žáků. Teoretická část je zaměřena na představení etologie a jejího pozorování dále na popis jednotlivých jevů chování a současně utvářením vybraných prvků chování z hlediska fyziologie, sociologie a psychologie. Dále pak práce rozvádí popis pozorované kategorie žáků. Začátek praktické části je zaměřen na představení vybrané instituce a individuálním popisem pozorovaných žáků. Výzkumná část je zaměřena na etologické pozorování chování jednotlivých žáků a aplikaci podpůrných opatření. Shromážděné výsledky jsou podpořeny kazuistikami a následně ověřeny základními statistickými analýzami.

KLÍČOVÁ SLOVA

Pozorování, třída, základní škola, etologie, žák, komunikace

ABSTRACT

Work with primary school students is an inseparable part of almost every teacher. This diploma thesis is focused on improving selected methods, based on ethological observations and individual support of selected students. The theoretical part is focused on the presentation of ethology, as well as on the description of individual behavioral phenomena and shaping selected elements of behavior from the point of view of physiology, sociology and psychology. Furthermore, the theoretical part elaborates the description of the observed category of students.

The beginning of the practical part is focused on the introduction of the selected institution and an individual description of the observed students. The research part is focused on the ethological observation of the behavior of individual students and the application of support measures. The collected results are supported by case studies and subsequently verified by basic statistical analyses.

KEYWORDS

Observation, class, elementary school, ethology, student, communication

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Etologie.....	11
2.1	Etologie primátů a člověka.....	11
2.2	Etologie dětí	12
3	Chování.....	12
3.1	Sociální chování	13
3.1.1	Afiliativní chování.....	14
3.1.2	Agonistické chování	14
3.1.3	Reprodukční chování	15
3.2	Habituace a podmiňování.....	16
3.3	Komunikace	16
3.4	Hierarchie.....	16
3.4.1	Hierarchie potřeb	17
3.4.2	Proxemika a prostor.....	18
4	Ontogeneze a faktory ovlivňující žáky.....	21
4.1	Ontogeneze rané a střední adolescence.....	21
4.1.1	Fyziologické aspekty adolescence.....	22
4.2	Osobnost.....	23
4.2.1	Sedmirozměrný model osobnosti	23
4.2.2	Temperament.....	23
4.2.3	Charakter	25
4.3	Socializace.....	26
4.3.1	Socializace v období adolescence	26

4.3.2	Adolescence a narcistická krize.....	27
4.3.3	Škola a socializace.....	27
4.4	Klima školy a třídy	28
4.4.1	Skupinová dynamika v malé skupině	29
4.4.2	Školní třída jako subkultura	29
4.4.3	Environmentální vliv a prostředí ve třídě	30
4.4.4	Sociální interakce	31
4.4.5	Interpersonální vztahy.....	31
4.4.6	Chování vrstevníků ve skupině	32
4.4.7	Rizikové chování adolescentů	32
5	Praktická část	34
5.1	Struktura.....	34
5.2	Pozorovaná instituce Základní škola Petřiny – sever	35
5.2.1	Výzkumný vzorek.....	35
5.3	Výzkumná metoda	36
5.4	Etogram.....	37
5.4.1	Sociální chování	37
5.4.2	Agonistické chování	38
5.4.3	Lokomoční chování	40
5.4.4	Afiliativní chování.....	41
6	Kazuistiky.....	43
6.1	Situace žáka 1- Participant Brýle.....	43
6.1.1	Třída a situace	43
6.1.2	Participant Brýle	43
6.1.3	Výzkumný vzorek.....	44

6.1.4	První pozorování	44
6.1.5	Shrnutí.....	47
6.1.6	Návrh řešení	48
6.1.7	Stanovení hypotéz.....	49
6.1.8	Kontrolní pozorování.....	49
6.1.9	Participant	49
6.1.10	Shrnutí.....	52
6.1.11	Vyhodnocení hypotéz	52
6.1.12	Vyhodnocení	54
6.2	Situace žáka 2 - Participant Den.....	55
6.2.1	Třída a situace	55
6.2.2	Participant	55
6.2.3	Pozorování.....	56
6.2.4	Výzkumný vzorek.....	56
6.2.5	Shrnutí.....	59
6.2.6	Návrh řešení	59
6.2.7	Stanovení hypotéz.....	60
6.2.8	Kontrolní pozorování.....	61
6.2.9	Výzkumný vzorek.....	61
6.2.10	Shrnutí.....	63
6.2.11	Vyhodnocení Hypotéz	64
6.2.12	Vyhodnocení	65
6.3	Situace žáka 3: Participant G	66
6.3.1	Třída a situace	66
6.3.2	Participant G.....	66

6.3.3	Výzkumný vzorek.....	66
6.3.4	Shrnutí.....	68
6.3.5	Návrh metody.....	69
6.3.6	Stanovení hypotéz.....	69
6.3.7	Kontrolní test a třídní situace	70
6.3.8	Výzkumný vzorek.....	70
6.3.9	Shrnutí a ověření.....	72
6.3.10	Vyhodnocení hypotéz	73
6.3.11	Vyhodnocení	74
6.4	Situace žáka č. 4: Participant Luk	75
6.4.1	Třída a situace	75
6.4.2	Participant Luk	76
6.4.3	Výzkumný vzorek.....	76
6.4.4	Pozorování.....	76
6.4.5	Shrnutí.....	78
6.4.6	Návrh metody.....	79
6.4.7	Stanovení hypotéz.....	79
6.4.8	Kontrolní pozorování.....	80
6.4.9	Výzkumný vzorek.....	80
6.4.10	Shrnutí.....	82
6.4.11	Vyhodnocení hypotéz	82
6.4.12	Vyhodnocení	84
7	Diskuze	84
8	Závěr.....	88
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	90

Seznam příloh.....	95
--------------------	----

1 Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem se rozhodl zaměřit na prostředí základní školy a věnovat se kvalitativnímu pozorování a podpoře vybraných žáků. Podpora žáků a práce s třídním klimatem jsou klíčové pro každého pedagoga.

V úvodní části práce představím etologii jako vědní disciplínu. Nejprve se zaměřím na etologii primátů a člověka a poté popíšu základní principy a terminologii etologie.

Další kapitola se detailně zabývá charakteristikou vybraného vzorku žáků. Nejprve se podívám na jejich vývojové charakteristiky z biologického a psychologického hlediska.

Dále se budu věnovat klimatu ve škole a v jednotlivých třídách. Na konci teoretické části se dotknu možných rizik souvisejících s problémovým dospíváním.

V praktické části se budu zabývat vybranými žáky ze základní školy Petřiny-sever. Nejprve představím sledované druhy chování a použitou pozorovací metodu. Ve druhé části se detailněji zaměřím na jednotlivé žáky a pomocí etologických metod budu hledat vhodná opatření pro jejich podporu, která následně bude pomocí stejných metod kontrolována a poté statisticky ověřena.

2 Etologie

Etologie je biologická vědní disciplína, která zkoumá chování živočichů v jejich přirozeném prostředí. Tomu se snaží porozumět pochopením mechanismů vedoucích k různému jednání jedinců, jejich motivací, a jaký má jejich chování vztah k ostatním jedincům a prostředí. K tomu využívá poznatků z široké škály vědeckých disciplín, jako jsou neurologie, ekologie, fyziologie, evoluční biologie, sociální psychologie a další. (Vančatová, 2009; Franck, 1996)

Cílem etologie je popsat pochopení vztahů mezi jedinci i skupinami. Etologie klade důraz na vysvětlení, jakým způsobem se zvířata chovají ve svém přirozeném prostředí, dělí se o své zdroje, jak komunikují. Zkoumá sociální vztahy a snaží se porozumět faktorům vedoucím k těmto jednáním. Tyto poznatky značně ovlivňují pochopení jednání motivace a sociálních struktur člověka, jak dospělých jedinců tak dětí. Pozorování živočichů navíc umožňuje porovnávat a zkoumat situace, které by u lidské populace nebylo možné zkoumat z etických důvodů. (Vančatová 2009; Lorenz, 1993; Franck, 1996)

2.1 Etologie primátů a člověka

Etologie primátů a člověka se lehce odlišují. Výzkum a pozorování primátů mají sice delší historii, ale oba obory vychází z podobných základů a doplňují se vzájemným srovnáváním. Rozdíly jsou především v metodách výzkumu, kde aplikace v etologii člověka je ponejvíce srovnávací a pozorovací. Chování člověka se v mnohých rysech vyvinulo a základní pudové funkce chování převzaly až druhotný význam. To je patrné například v oblasti lidské sexuality. Také etologie primátů je biologickou disciplínou, oproti tomu etologii člověka nalézáme především ve spojení se sociálními a psychologickými disciplínami. (Vančatová, 2009; Franck, 1996). Samotná etologie člověka jako vědní disciplína se začala formovat až okolo roku 1970, a to hlavně díky pracím Ireneuse Eibl-Eibesfeldta a následnému otevření ústavu etologie člověka v Německu, a poté vzniku Mezinárodní společnosti etologie člověka. (Přívratský a kol., 2009).

U člověka a primátů, oproti jiným obratlovcům, včetně ptáků, neexistují zřetelně ohraničené druhy chování. Jednotlivé prvky chování se přizpůsobují danému kontextu a vzájemně se

prolínají, vrozený temperament je korigován získanými zkušenostmi, specializuje se ritualizované chování a pudy zpravidla podléhají vědomému myšlení. V etologii člověka se mimo zkoumání příčin chování pomocí podrobných biologických anamnéz také se uplatňuje mapování vybraných signálních soustav, spjatých především se sociálním a agresivním chováním. Dále pak zkoumá dělbu o zdroje, některé agonistické reakce a investice energie. (Vančatová, 2009; Franck, 1996; Lorenz. 1993)

2.2 Etologie dětí

U člověka se vyvinula značná variabilita mimiky a postojů, která je zastoupena mnoha druhy signálů s mnoha mezistupni, které lze pomocí moderní techniky číst a kategorizovat. V ontogenezi člověk projde řadou změn, a to hlavně v období dospívání. V tomto období probíhá nebo bude probíhat zvýšená sekrece androgenních hormonů, které výrazně ovlivňují jak morfologické změny, tak i změny psychosociální. V tomto období také probíhá vzdělávání a přebírání vzorců chování od společnosti. Toto a další jevy vyvíjí na dospívající jedince značný tlak. Vzhledem ke stále probíhající socializaci a charakteru působení hormonů je u dospívajících a dětí lépe proveditelné kategorizování určitého chování. Také školní prostředí svým socializačním působením a intenzitou vytváří ideální prostor pro etologická pozorování. (Eibesfeldt, 1989; Příhoda, 1977; Vančatová, 2009)

3 Chování

Chování živočichů včetně člověka závisí na organizačních schopnostech jedince v různých integračních rovinách. Od molekulárně-biochemických po hormonální, smyslové, nervové nebo socializační. Etologie se snaží chování vyložit jako schopnost zdravého organismu přizpůsobit se jeho přirozenému prostředí. Chování lze chápat i jako reflex v rámci reakce podráždění smyslového receptoru, kde je nutné brát zřetel na to, že i nečinnost je odpověď, podobně jako v paradigmatu komunikace: “Základní vlastností chování, vlastně nejpodstatnější, a proto obvykle přehlíženou, je fakt, že: chování nemá žádný protiklad, jinak řečeno, neexistuje nic takového jako ne-chování, nebo jednodušeji: není možné se ne-chovat.

Vyjdeme-li z předpokladu, že veškeré chování v interakční situaci má význam sdělení, tj. je komunikací, plyne z toho, že ať se člověk snaží jakkoliv, nemůže nekomunikovat". (Watzlawick, 2011; str. 43). Chování s sebou nese také určitou investici a její přínos. Dle toho jej lze dělit do různých kategorií, například Vančatová (2009; str. 26) uvádí, "že chování můžeme rozdělit z hlediska jeho relace k vytváření a udržování sociální organizace a sociální sítě do tří základních typů: environmentální, socializační a zpětnovazebné. Jako hlavní typy chování se obvykle vymezují chování lokomoční, potravní, sociální, herní, rodičovské, sexuální a agonistické." (Kittnar a kol., 2020; Watzlawick, 2011; Vančatová, 2009).

3.1 Sociální chování

Sociální chování je samo o sobě spjato se všemi výše zmíněnými kategoriemi, pokud nepozorujeme pouze odděleného jednotlivce. Pokud však sledujeme pasivního jednotlivce v rámci skupiny, jde o jeho chování ve skupině a dá se tak považovat za formu signálu vyslanou ostatním. Stává se tedy sociálním. V sociálním chování lze sledovat vztahy jednotlivců, skupin i populací. Také vztah jednotlivce k populaci se dá považovat za nezbytný k pochopení jednání člověka. Člověk je během svého života ovlivněn kulturou, ve které je vychováván, životní situací a výchovou. Je nucen se adaptovat, tedy socializovat ve svém aktuálním kontextu (společenská pravidla, zákony, pracovní morálka atp.) (Vančatová, 2009). Sociální chování se dá sledovat v mnoha rovinách, například ve vztahu jednotlivce k vlastní rodině, sousedům, spolužákům, okolí i pracovnímu kolektivu. Sociální chování samo o sobě má mnoho podob jako jsou: potravní chování, grooming, agonistické chování, postoje a gestikulace, komunikace, prezentace, usmiřování a mnoho dalších. Etologie zkoumá různé signály a komunikaci, kterou jedinci používají k navázání a udržení sociálních vazeb nebo k jejich zrušení. Také pozoruje projevy dominance a agrese. Sociální chování je klíčové v hierarchii skupiny a jejím utváření. Etologie se snaží pochopit původ interakcí pomocí podrobné anamnézy jednotlivce a jeho motivu. (Eibesfeldt, 1989; Franck, 1996; Lorenz, 1993)

3.1.1 Afiliativní chování

Afiliativní chování je druh sociálního chování zaměřující se na vytváření a upevňování sociálních vazeb. Jedná se o pozitivní interakce mezi dvěma jednotlivci, skupinami nebo mezi jednotlivcem a skupinou. Toto chování je klíčové pro utváření vazeb jak v úzkém, tak širším kolektivu. To se může projevovat různými druhy chování jako je pečování, usmiřování nebo dvoření.

U etologie zvířat lze tyto druhy s určitou přesností oddělit. U člověka není chování ritualizované a je ovlivněno mnoha faktory. Cíl chování bývá mnohdy skryt. Proto by se dalo toto chování z pohledu etologie člověka popsat jako dobrovolná jednosměrná investice energie do jiného jedince. (Franck, 1996), Zde mohou být patrné rozdíly v projevech primátů a člověka. Zatímco u primátů se může v oblasti groomingu jednat o čištění a úpravu srsti, které je jasným pozitivním úkonem, u dětí ve škole by tomuto chování odpovídala třeba úprava vlasů a nehtů, ale i focení objektu zájmu a úprava jeho fotek nebo kreslení na ruce. Stejně tak dobrovolná pomoc například při školní práci bývá projevem přízně a podpory. Afiliativní chování předpokládá vždy pozitivní záměr jedince, nicméně jedinec může mít vlastní záměr, který nemusí být vždy pozitivní. Pokud by se jednalo o napovídání nebo pouhou pomoc při školních pracích, dalo by se chování považovat za pečování. Stejně tak pokud si spolužáci srovnávají pomůcky v penále nebo si napovídají navzájem. Usmiřování je chování, které následuje jako reakce na konflikt, například v podobě nabízení potravin, třeba bonbónů, nebo prosté podání ruky či objetí a pohlazení. V oblasti dvoření nebo prezentace záleží opět na kontextu. Tyto jevy lze pozorovat například jako různou prezentaci druhotných pohlavních znaků, či jiných partií. Dále se může jednat o prezentaci věcí na mobilních telefonech nebo o jiné aktivity zahrnující toto zařízení. (Eibesfeldt, 1989; Vančatová, 2009; Lorenz, 1993)

3.1.2 Agonistické chování

Jedná se o druh sociálně konkurenčního chování, které bývá spjato s agresivitou a snahou o dominanci. Nemusí se vyloženě jednat o hostilní projevy chování, spíše se jedná o soutěžní a herní projevy. U etologie primátů lze toto chování chápat jako souboj o určitý zdroj, třeba

při rozmnožovacích rituálech nebo při dobývání nového teritoria. U člověka je kvůli skryté motivaci toto chování úzce spjato s kontextem. Agonistické signály mohou být jak vokální, například různé okřikování, tak fyzické, například při zápasových hrách a jiných aktivitách. U dětí vzhledem k rané fázi ontogeneze a velkému množství okolních impulzů bývá toto chování velice expresivní, hlavně ve vokálních podobách. K tomuto typu chování patří i různé postoje a lokomoční činnosti, například únik při pronásledování nebo gestikulace zdviženými prsty. Také lze u dětí často pozorovat například takzvané „odmávnutí“ a jiné gestikulační signály. V oblasti postojů a lokomoce je také velice výrazné různé obsazování cizích prostor, pouštění a předbíhání ve frontách, procházení úzkými prostory a dveřmi. Tyto situace mohou v určitých podmínkách nabírat agonistický charakter. U menších dětí je možné zřetelněji pozorovat určité mimické signály jako cenění zubů a podobně. (Eibesfeldt, 1989; Vančatová, 2009; Franck, 1996; Lorenz, 1993).

3.1.3 Reprodukční chování

V některých člancích nazvané též socio-sexuální chování (Vančatová, 2009). U primátů se, na rozdíl od člověka, jedná o značně ritualizovanou formu chování spojenou převážně s rozmnožováním. Člověk svojí zálibou v zevnějšku změnil podstatu tohoto chování. Mimo reprodukci je toto chování také spjato se sociálním statutem, což samo o sobě ovlivňuje utváření sociální struktury kolektivu. Jedinec volí a adaptuje své chování s ohledem na svůj záměr. Díky tomu může získávat či ovlivňovat svůj sociální status a celou hierarchickou strukturu skupiny. (Přívratský a kol., 2009). V této oblasti se dají pozorovat různé prezentace pohlavních znaků, taktilní doteky, či jiné projevy. Toto chování také může mít u člověka složku podpůrnou, jelikož jedinec, pokud má možnost, může na základě jednotlivých forem reprodukčního chování čerpat podporu od ostatních jedinců v různých situacích (Vančatová, 2009; Franck, 1996).

3.2 Habituace a podmiňování

Habituace a podmiňování jsou v podstatě základními principy učení. Pokud budeme subjekty v opakujícím se intervalu dráždit stejným podnětem, naučí se tento podnět, pokud je to jejich zájmu, vyhledávat. Tento proces nazýváme podmiňování. Podmiňování nastává při opakující se posilování odezvy. Pokud odezva posilována není, subjekt začíná podnět selektovat a soustředit svou pozornost směrem k podstatnějším podnětům v okolí. Pokud je selekce podnětu dostatečně velká, subjekty si na podnět navykou (Vančatová, 2009;).

3.3 Komunikace

Komunikace nabírá mnoho forem, od vokální po gestikulační nebo postojové vyjádření. U primátů a jiných obratlovců převládá vokálně olfaktorická komunikace, u člověka je to spíše vizuálně vokální (Vančatová, 2009). Komunikaci lze chápat jako vyslání signálu a následnou reakci. Komunikace může být spjata s různými typy chování. Může se projevat mimicky, vokálně, různými gesty a dalšími způsoby. Komunikace je důležitý nástroj skupin pro utváření sociální struktury, při vyjednávání, rozmnožování, potravním chování a ostatních ritualizovaných forem (Přívratský a kol., 2009).

3.4 Hierarchie

U vyšších obratlovců se dá chápat hierarchie jako společenská struktura a její formování. Formování hierarchie je přirozené, avšak je ovlivňováno globálnějšími zákony a principy, a to zejména u člověka. (Vančatová, 2009) Principy sociální hierarchie tkví v rozdělení rolí a úloh mezi jednotlivými členy skupiny a v celkové organizaci skupiny. Také se v hierarchii odráží žebříček hodnot dané skupiny. U hierarchie člověka se projevuje spousta vnitřních i vnějších vlivů, které zasahují do jejího formování. Z vlivů vnitřních se jedná především o asertivitu a charisma, u vnějších převážně o celkové směřování společnosti a společné priority v dané skupině. Také v nemalé míře přispívá schopnost a ochota jednotlivých členů manipulovat s ostatními členy skupiny. Dalším důležitým prvkem je schopnost výše

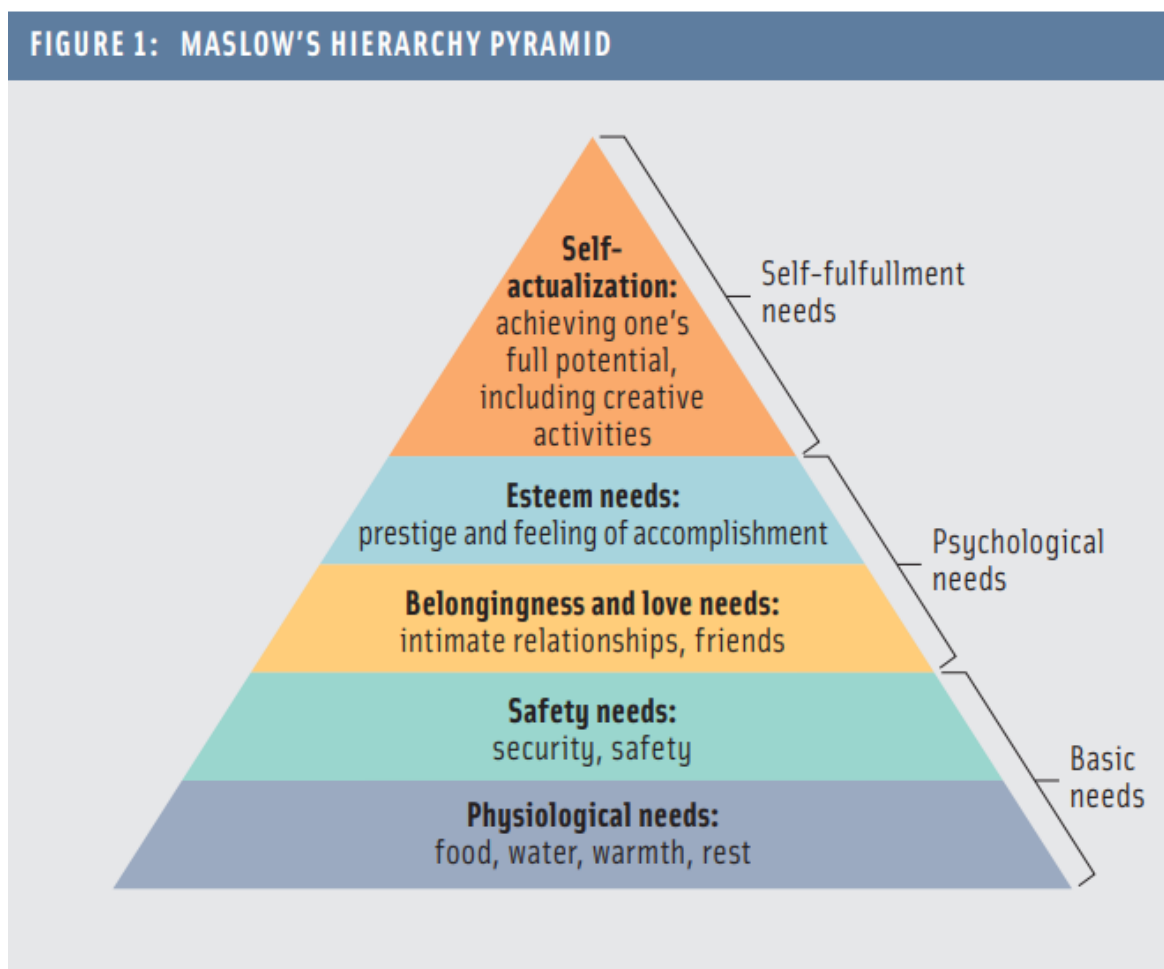
postavených členů ve skupině získávat přízeň ostatních a čerpat ze společných zdrojů, což může být klíčové v rozhodování během různých situací, například konfliktních, a to i s jinou skupinou (Franck, 1996). Hierarchie u vyšších obratlovců standardně počítá s principem linearity. Když je jedinec A dominantnější než B a B je dominantnější než jedinec C, tak je A též dominantnější než C (Vries, 1998; Franck 1996). Tento princip je v etologii člověka možný posuzovat jen v určitých kontextech, například během her. Hierarchie člověka nemá svůj jasný přirozený model, jaký se dá určit například u primátů a jiných obratlovců. Člověk se převážně řídí hierarchií sociální a společenskou, biologická struktura hierarchie se projevuje převážně v krizovějších situacích nebo při konfliktech a hrách. Biologickou strukturu hierarchie lze v určité míře sledovat během vokálních projevů, kde hlasitost a intenzita subjektů během konverzací mohou pomoci k pochopení hierarchie skupiny. I u člověka lze formování hierarchie, či její charakter, pozorovat při určitých lokomočních činnostech nebo gestikulacích, je však důležité brát vždy v potaz celkový kontext situace. (Lorenz, 1993; Franck, 1996; Přívratský a kol., 2009).

3.4.1 Hierarchie potřeb

Důležitou roli při formování postavení jedince ve skupině hrají jeho konkrétní potřeby a úmysly. Celkové rozpoložení člověka může ovlivnit jeho začlenění do skupiny i jeho následný vzestup či pokles. Proto je hierarchie potřeb velice významným prvkem, který ovlivňuje celkové rozpoložení jednotlivých subjektů i celé skupiny a celkově se prolíná s hierarchií sociální. Některé potřeby jsou akutní. Tyto potřeby se nejen zvířata, ale i člověk, snaží uspokojit prioritně, protože se jedná převážně o potřeby fyziologické. Uspokojování těchto potřeb může být v rozporu s pravidly skupiny. Celkové chápání potřeb a forem jejich uspokojování je jedním z klíčových faktorů pro pochopení chování zvířat i člověka (Kittnar a kol. 2020; Franck, 1996).

Vědec A. Maslow (1970) rozčlenil potřeby člověka do pěti kategorií seřazených vzestupně podle jejich původu (obrázek č. 1). Předpokladem je, že pokud není uspokojena potřeba nižší, tedy původnější, nemůže být uspokojena potřeba vyšší. (Maslow, 1970). S podobnými principy pracuje i etologie. Například, má-li žák nutkání mikce, nebude se plně soustředit na

seberealizaci při matematice. Frustrace z nenaplnění potřeb může mít za následek jak pasivní chování, tak i nadměrnou expresi. Chápání teorií potřeb je důležitou podmínkou pro pozorování a lepší anamnézu situace (Klíma a kol., 2009; Gannong a kol., 2005; Vančatová, 2009; Drapela, 2020).

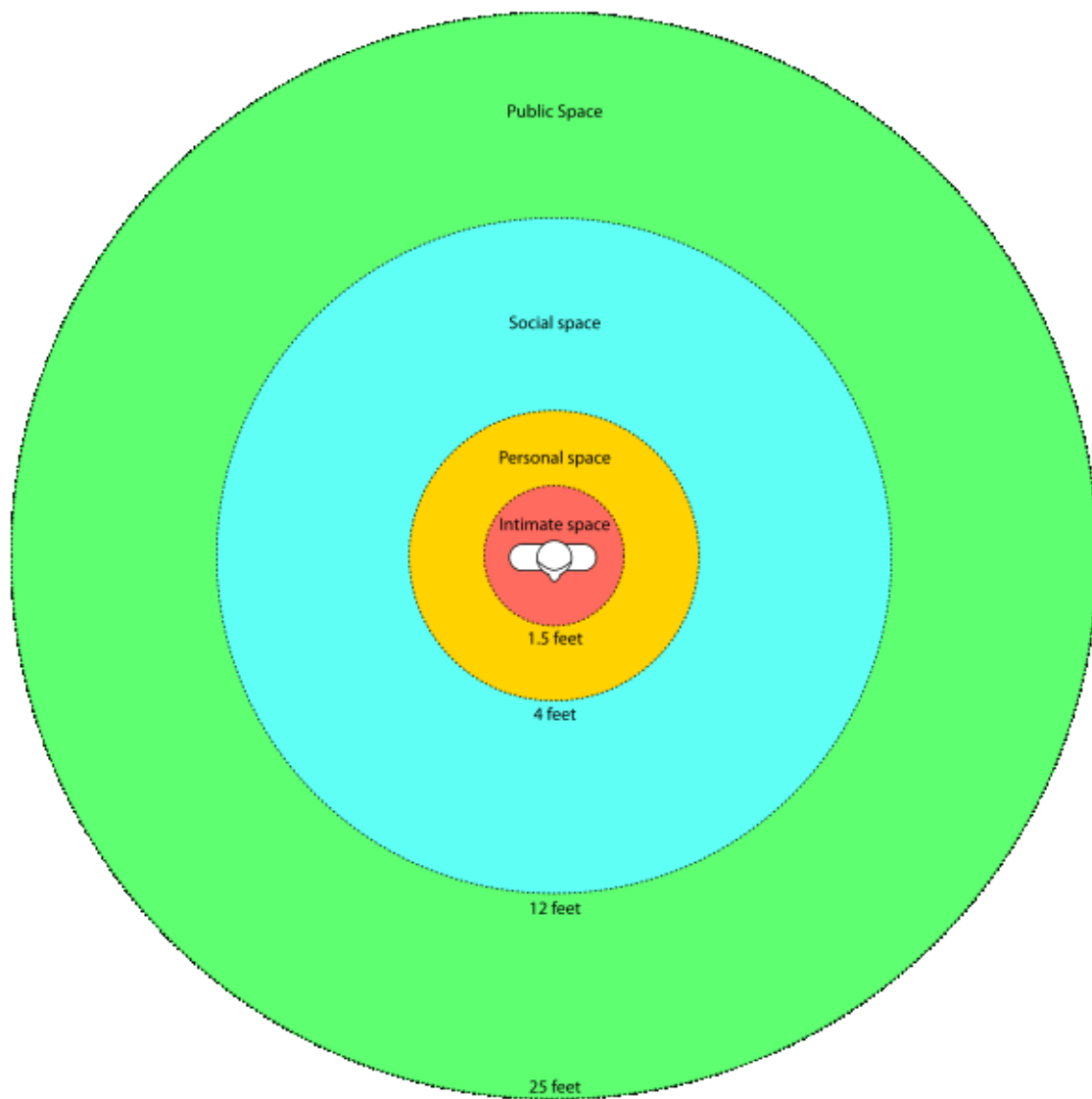

Obrázek 1 Maslowova pyramida potřeb [cit. 2023-12-03]

3.4.2 Proxemika a prostor

Interakce mezi jedinci a celkové chování jednotlivců ovlivňuje do určité míry i prostředí a jejich komunikační vzdálenost (Watzlawick a kol., 2011). U prostředí, které působí na jedince, lze pozorovat celou škálu vlivů, které danému prostředí dávají charakter. Může se jednat například o velikost prostoru, jeho hlučnost, osvětlení nebo teplotu (Švec, 1982). Ve velké míře se také projevuje v prostředí jeho celkové napětí, a to ať dáno jeho typem nebo probíhajícími situacemi.

V komunikaci mezi jedinci je nutno počítat nejen s omezením závislým na vzdálenosti, ale také na neverbální komunikaci a její vzdálenosti. Podle E. Halla (1963) má každý jedinec svou určitou osobní teritoriální zónu na jejíž narušení může různě reagovat. Hall rozdělil tyto zóny do čtyř kategorií viz obrázek č. 2. Podobné vysvětlení vztahu jedince a prostředí uvádí Kurt Lewin (1936), který k tomu používá fyzikální teorie. Popisuje vzájemné působení jedince a prostředí a vykládá osobnost jako dynamickou soustavu v silovém poli. Také narušování osobního prostoru bývá v etologii předmětem studia teritoriality. Narušování osobního prostoru je také důležité při utváření či formování sociální hierarchie a pro vznik agonistických jevů, pomocí kterých se teritorialita vykládá. (Vančatová, 2009)

Obrázek 2 Hall Proxemika a prostor [cit. 2023-12-03].

4 Ontogeneze a faktory ovlivňující žáky

„Vývoj zní od nynějška kouzelné slůvko, kterým řešíme hádanky nás obklopující anebo aspoň, kterým nacházíme cestu k jejich řešení.“ (E.H. Heackel v Kittnar a kol., 2011, s. 747).

Člověk prochází během svého dospívání složitým vývojem, ve kterém prodělá spoustu adaptačních změn. Všechny tyto změny jsou ovlivněny nejen dědičnými predispozicemi, ale i prostředím, ve kterém jedinec žije, a jeho zkušenostmi. Změny v ontogenezi člověka jsou různé, od biologických po psychologické, a jsou specifické svým charakterem, podle kterého se dělí do různých vývojových období od početí jedince po jeho smrt. (Kittnar a kol., 2020). Některé z těchto období jsou specifické určitými fyziologickými zvláštnostmi, například výkyvy v sekreci steroidních hormonů v pubertě, nebo rozvojem vnímání barevných signálů v mladším školním věku (Příhoda, 1997). Díky tomu je možné předpokládat určité aspekty chování založené na konkrétním jevu (Gannong a kol., 2005; Macek, 2003).

4.1 Ontogeneze rané a střední adolescence

„Je to doba vymykání se z pout rodiny a hledání nezávislé cesty životem, doba vnitřních i vnějších konfliktů bez jasných životních norem, plánů, stylu, s kolísavým sebevědomím atp. Po vrcholné fázi dětství tak nastává vlivem hormonálních změn a nového sociálního zařazení období s řadou změn.“ (Čačka, 2000, s. 228).

Jedná se o období velkých tělesných, biologických i psychologických změn, začínající zvýšenou sekrecí androgenních hormonů, které spustí dozrávání pohlavních žláz a jejich funkčnost v pozdější fázi. V souvislosti se zvýšenou sekrecí androgenních hormonů také souvisí rozsáhlé změny v tělesné konstituci. Jedná se především o zrychlený metabolismus, růst a postupný vývin sekundárních pohlavních znaků. Jedinci v tomto období mají již plně rozvinutou motoriku a jsou schopni plně vnímat své okolí. Roste také celková aktivita mozku, a začíná se přibližovat mozkové aktivitě dospělého. Začíná velký vývoj abstraktního myšlení a jedinci vnímají odlišnost a atraktivitu u ostatních jedinců (Příhoda, 1997). Nárůstem mozkové aktivity se zlepšuje dlouhodobá paměť a vnímání impulzů. Tvoří se

unikátní vzorce chování, které rozvíjí jedinečnou osobnost každého jedince (Příhoda, 1997; Koukolík, 2012).

4.1.1 Fyziologické aspekty adolescence

Toto období je samo o sobě obdobím bouřlivých změn. Nejvíce tyto změny stimulují pohlavní hormony. Období výkyvů jejich sekrece se nazývá puberta. U žen tento jev nastupuje zpravidla zhruba o dva roky dříve, díky tomu mají náskok v tělesné i psychické vyspělosti (Příhoda, 1997; Lebl kol., 1996). Počínaje první menstruací se estradiol stává jedním z nejdůležitějších hormonů v životě ženy. Mimo započetí první menstruace se estradiol značně podílí i na distribuci a ukládání tuků převážně v okolí orgánů a boků, a také růstu pubického ochlupení. Estradiol stimuluje rekonstrukci pánevní kosti nebo růst dělohy a pochvy či proliferaci mléčné žlázy. Velmi důležitou funkcí, je ovlivňování lidského libida pomocí zpětné vazby v produkci gonadotropních hormonů. Estradiol je produkován žlutým tělískem, játry, kůrou nadledvin a potencován tukovou tkání. (Gannong a kol., 2005; Kittnar a kol., 2020).

Dalším z důležitých pohlavních hormonů v pubertě ženy je progesteron, který v mnohých směrech působí podobně jako estradiol. Nárůst progesteronu je v období puberty výrazný především při završení menstruačního cyklu, kdy působí v myometrických buňkách antiestrogeně a snižuje jejich citlivost na oxytocin. To může zapříčinit nálady spojené například s úzkostí nebo smutkem. Progesteron je produkován především žlutým tělískem a nadledvinami (Gannong a kol., 2005; Kittnar a kol., 2020).

U mužů je hlavním pohlavním hormonem testosteron. Ten v největší míře v období puberty produkují buňky varlat, a v menší míře nadledviny. Testosteron se podílí na udržování spermatogeneze a má velký anabolický účinek. Ten se projevuje především růstem svalové tkáně v partiích končetin a ramenou a růstem ochlupení jak na tváři, tak i pubického. Testosteron mimo to z důvodu nadprodukce v období puberty leptá během zvětšování průdušek hlasivky a spustí proces mutování. V rámci psychiky se testosteron podílí na aktivování libida a také má účinky na impulzivitu a agresivitu jedince. (Gannong a kol., 2005; Kittnar a kol., 2020; Příhoda, 1997).

4.2 Osobnost

Současná společnost chápe osobnost holisticky jako celek s dynamikou a konzistencí v čase a různých situacích vyvíjející se po celý život člověka. (Drapela, 2020)

Jednou z nejpoužívanějších definic osobnosti je dle Koukolíka (2012, s. 126): “ Rysy osobnosti jsou trvalé způsoby, jimiž jedinec vnímá, přemýšlí a vztahuje se jak k okolí, tak k sobě samému, přičemž tyto způsoby vnímání, přemýšlení a vztahování jsou zřejmé širokém rozsahu významných osobních a sociálních souvislostí.” Etologie chápe osobnost jako jedincovo jedinečné přizpůsobení, které určuje jeho unikátní typy chování, jako například: vrozené, získané, chování podmíněné metabolismem, komfortní ochranné chování, rozmnožovací chování, sociální chování nebo hravé chování (Gaisler, 1989). Lze říci, že jedinec část osobnosti zdědí, a část se utváří jeho zkušenostmi. Podobně osobnost vykládá také Clonninger (1994). Ten dělí osobnost do sedmi rozměrů, kde čtyři z rozměrů jsou předpokládáné vrozené reakce nazývané temperament. Další tři rozměry spadají do oblasti charakteru a jsou získané zkušenostmi, kulturními vlivy a prostředím.

4.2.1 Sedmírozměrný model osobnosti

Sedmírozměrný model osobnosti a teorie charakteru a temperamentu se uplatňuje především v neurofyziologických a neuropsychologických výzkumech osobností a jejich rysů. Za stěžejní jev při utváření osobnosti a její struktury považuje tento model osobnosti učení podmíněním, tedy asociativní učení a nabývání kognitivních a motorických návyků. (Larsen a kol.,2020; Svrakic a kol, 2002).

4.2.2 Temperament

Temperament vychází především z emoční složky osobnosti, a pokud na něj nahlížíme z neurobiologického hlediska, je úzce propojen s limbickým systémem. Jednotlivé složky temperamentu jsou propojeny s vrozenými emocemi jako jsou například smutek, vztek,

připoutání nebo strach. Také jsou s temperamentem propojeny automatické reakce na podněty, které chování aktivují, inhibují nebo ho pomáhají udržet (Svrakic a kol., 2002). Jako temperament tedy označujeme automatické reakce na asociované podněty typu odměna, trest nebo objevení nového podnětu vyvolávající emoce jako je vztek, radost, strach, odpor a další základní emoce. Temperament se dělí do čtyř dimenzí. Jeho vrozené dispozice související s procedurálním učením jsou součástí procedurální paměti, a jsou ukotveny v nezávislých mozkových systémech. Míra aktivace těchto systémů je základem odlišnosti mezi lidmi a udává základ jednotlivých dimenzí temperamentu. (Clonninger a kol., 1994; Svrakic a kol, 2002)

Dimenze temperamentu

Charakterizované dle Clonningera (1994)

Vyhledávání nového

Temperamentový rys osobnosti určuje na základě dědičnosti, jak a které podněty přimějí jedince k objevování okolí a nových věcí, impulzivnímu jednání a změnám chování nebo nálad.

Vyhýbání se poškození

Vypovídá o ochotě jedince riskovat, o jeho náladovosti, asertivitě a vztahu k cizím lidem, věcem a také celkové aktivitě člověka na základě dědičných reakcí na podnět.

Závislost na odměně

Poukazuje na podněty, které na základě dědičnosti určují jedincovu náklonnost, otevřenost vůči lidem, sentimentalitu a míru závislosti na podnětech. Také jak jedinec vnímá názory okolí a jakým způsobem si tvoří sociální vazby s ostatními jedinci.

Vytrvalost

Vyjadřuje jedincovu míru odolnosti, vytrvalosti a snahy. Jeho ambicióznost, smysl pro perfekcionismus, snaživost a pracovitost.

4.2.3 Charakter

Charakter je další částí struktury osobnosti, která se váže se sebepožíváním a dosahováním osobních cílů, a také utvářením vlastních hodnot. Také se dá chápat jako vědomí sebe sama, jaký jedinec je a jak se odlišuje od ostatních. Jsou v něm zahrnuty vyšší kognitivní funkce jako abstraktní a logické myšlení, i druhotné emoce jako empatie nebo láska. Charakter a jeho utváření je podmíněn nabýváním zkušeností a sociokulturním chováním, oproti temperamentu, který je založen na vrozených dispozicích. Clonninger (1994) také poukazuje na to, že se jedinci se stejným biologickým temperamentem mohou chovat naprosto odlišně a udává důležitost životního cyklu a učení při utváření osobnosti. Charakter je propojen s funkcemi limbického systému, především kognitivních a paměťových center v hipokampu a s paměťovými centry v různých částech mozkové kůry (Svrakic a kol, 2002).

Charakter je dle Clonningera (1994) kategorizován do tří základních dimenzí.

Dimenze charakteru

Sebe zaměření

Vypovídá o míře jedincovy odhodlanosti, o síle vůle, schopnosti adaptovat své chování směrem k osobním cílům, dále vypovídá o jeho disciplíně, vynalézavosti a zodpovědnosti.

Ochota spolupracovat

Ochota spolupracovat jako charakterový rys osobnosti vypovídající o míře jedincovy tolerance, ochotě pomáhat, soucitu a empatii. Vypovídá také o míře uspokojení ze společného či vlastního cíle.

Sebe přesah

Tento charakterový rys osobnosti vyjadřuje jedincovu míru identifikace a racionality. Také jedincovu míru chápání sebe jako součásti světa, v němž žije.

4.3 Socializace

Tento termín lze chápat jako jedincovo postupné začleňování do skupiny nebo celé společnosti. Jedinec postupně pomocí interakcí s jinými jedinci a zkušenostmi, které je naučen nebo sám objeví. Socializace probíhá po celý život jedince, ten se v ní adaptuje a vytváří své vzorce chování. Socializace působí na každého jedince odlišně a stává se jedním z faktorů utvářející osobnost jedince, její adaptací pro život v dané skupině či společnosti. (Helus, 1995). Socializace je ovlivněna biologickými, sociálními i psychologickými faktory a probíhá v mnoha vrstvách od rodiny, po školu, zaměstnání až celou společnost.

Pro co nejlepší pochopení socializace je nutné pochopení jedince komplexně z co nejvíce stránek, jelikož každý jedinec reaguje na základě své přirozenosti a jednání je formováno pravidly a zvyky skupiny či společnosti, ve které se odehrává. Socializace je neoddelitelnou součástí života člověka. Od narození na jedince působí rodiče a učí ho komunikaci a základům chování, jako zvládání konfliktů nebo sebe hygieně, a probíhá jeho primární socializace. Později jedinec začíná navštěvovat školku, školu a jiné skupiny a začíná probíhat sekundární fáze socializace, kdy jedinec interaguje s jinými jedinci. Na základě této interakce si osvojuje nové vzorce chování a rozvíjí své další kompetence. Terciální socializací rozumíme vlivy prostředí působící na jedince celý život (Helus, 1995; Jandourek, 2008). Dle Vágnerové (2005) na jedince působí během dospívání čtyři základní skupiny vlivů a to jsou rodina, škola, vrstevníci a volnočasové aktivity a centra.

4.3.1 Socializace v období adolescence

Tyto změny ho nutí k určité adaptaci jeho dosavadních vzorců chování nebo vytvoření nových. V tomto období také probíhá intenzivní sekundární fáze socializace ve škole, kde se jedinec střetává s ostatními žáky podléhajícím stejným biologickým změnám a adaptačnímu tlaku. Také přístup instituce se v průběhu let upravuje a žáci se musí adaptovat na nové fungování. Během školní docházky a dospívání se jedinec adaptuje a připravuje na své budoucí působení ve společnosti jako dospělec a snaží se osvojit si klíčové role pro svůj budoucí úspěch (Helus, 2007). Škola a jiné sociální instituce by v tomto období měly přistupovat podpůrně a pomáhat jedinci rozvíjet jeho klíčové kompetence, které by mu měly

co nejvíce usnadnit jeho začlenění a úspěch ve společnosti (Helus, 2007). V období školní docházky je mimo zřejmého působení instituce důležité také působení vrstevníků a subkulturních skupin vytvořených ve třídách nebo dalších sociálních skupinách, kde si jedinec osvojuje vzorce a pravidla pro osobní socializaci důležitou k udržování přátelství nebo vztahů či jejich navozování. Socializace adolescentů je předmětem zájmu mnoha vědních disciplín a je jedním z klíčových faktorů pro získání elementárních sociálních, emocionálních a kognitivních dovedností pro roli dospělého člověka (Helus, 2007; Hurrelmann kol., 1991).

4.3.2 Adolescence a narcistická krize

Během dospívání jedinec prochází krizí v budování své identity a narcistické rovnováhy. Narcismus se v nepatologické míře adaptuje a vyvíjí po celý život a má velký význam pro celkovou integritu osobnosti, hlavně v oblasti morálního vývoje a sebeúcty. Jeho primární silou je pud uspokojit základní potřeby jak biologické, tak sociální. Nejlépe s objekty, se kterými se člověk identifikuje nebo k nim má vytvořený určitý vztah. Narcismus je rys osobnosti, který může nabrat patologickou míru. Pokud nejsou potřeby jedince uspokojovány, schyluje se ke kompenzaci, která může mít různý charakter. Od neklidu po užívání návykových látek či naprostou pasivitu. V oblasti dospívání vrhá jedince do pravidelných menších krizí a nutí ho k adaptaci. V tomto období, vzhledem k jeho celkové rozmanitosti, se narcistická část může projevovat častěji. U školních dětí je též důležité tento vývoj sledovat a napomáhat zdravému formování osobnosti celkově. Při zanedbání těchto potřeb se jedinec může uchýlovat ke škodlivé kompenzaci v podobě rizikových faktorů (Klíma, 2009).

4.3.3 Škola a socializace

Škola plní mimo funkce vzdělávací a dovednostní také funkci socializační v podobě předávání kulturních norem a hodnot společnosti. Působení školy je v tomto směru přímé, škola vymezuje pravidla školním řádem, a také nepřímé, kdy na sebe působí jednotliví žáci

a učitelé. Na školu se dá nahlížet jako na společenskou instituci založenou na základě a v souladu se společenskými potřebami (Prokop, 1996).

U školy jako sekundárního předmětu socializace lze chápat čtyři základní funkce. První je funkce personalizační, kde se snaží podporovat utváření samostatné sebe utvářející se bytosti. Druhá kvalifikační, kde se snaží žákovi pomoci získat dovednosti pro orientaci a přizpůsobení v životě na úrovni kognitivní, jako dovednosti k učení a profesionální, kde se ho snaží odborně vybavit nezbytnými dovednostmi na budoucí výkon povolání. Další je funkce socializační, kde si žák utváří obraz o sobě a o druhých, učí se a trénuje určité sociální role a přijímá sociální pravidla. Poslední funkcí je funkce integrační. Ta žáka připravuje pro pracovní a veřejný život. Seznamuje ho se zákony a fungováním společnosti a snaží se ho nad nimi učit kriticky přemýšlet (Prokop, 1996).

Školní prostředí je dynamické a mimo forem a organizace výuky do něj také patří kontakt se zaměstnanci školy a spolužáky. Také složení tříd se v průběhu školní docházky mění a vztahy uvnitř třídy také. Žák se mimo přijímání norem učí adaptovat, rozhodovat se a hlavně přemýšlet empaticky. Učí se využívat zdroje jak materiální, tak sociální, a se ocenit jejich hodnotu. Škola poskytuje rozmanité prostředí nejen pro socializaci žáka, ale také pro jeho individuální rozvoj a utváření jeho osobnosti (Prokop, 1996; Helus, 2007).

4.4 Klima školy a třídy

Klima školy či třídy vyjadřuje, jak se v ní její příslušníci dlouhodobě cítí. V případě školy a třídy se jedná o žáky, učitele, rodiče i ostatní pracovníky. Ke klimatu školy přispívá prakticky vše, co má určitý vliv na jedince v ní. Od výzdoby a vybavení po pedagogický sbor, složení spolužáků či školní jídelnu. Klima na jedince může působit pozitivně a podporovat ho v jeho rozvoji, ale jeho rozvoj může ovlivňovat i negativně. Pro správnou komunikaci a fungování třídního kolektivu je zdravé klima ve třídě a škole nezbytné, především v sociální oblasti. (Čapek, 2010) „Sociální klima je jev dlouhodobý, relativně stálý a typický pro danou třídu a daného učitele. Vzniká při vzájemných interakcích po dobu řady měsíců, někdy i let.“ (Dvořáková, 2006, s. 139). Z této definice lze pochopit, že v rámci školy má každá třída své unikátní klima, které se adaptuje na konkrétního pedagoga, učebnu

a přestávky bez pedagogů. Zdravé třídní klima by mělo nejen podporovat fungování kolektivu třídy, ale také pomáhat v rozvoji osobností jak žáků, tak učitelů, a je jedním z klíčových faktorů pro úspěšný vzdělávací proces (Čapek, 2010).

4.4.1 Skupinová dynamika v malé skupině

Malá skupina čítá zhruba do čtyřiceti členů, kde se všichni členové navzájem znají a mají vědomí „my“. Utváří si společné normy, pravidla, společné svazky a směřují k podobnému cíli. Tyto jevy a interakce mezi členy skupiny nazýváme skupinovou dynamikou. Dynamikou také proto, že interakce mají proměnlivý, nikoliv stálý charakter. Skupina od svého vzniku prochází různými fázemi, jako fázemi. (Čapek, 2010)

Malé skupiny se dají dělit na formální, jako je třeba školní třída, a neformální, které vznikají samovolně, například parta kamarádů, co hrají stejnou hru. Škola utváří formální malou skupinu ve formě školní třídy, ve které se následně tvoří skupinky menší. V dynamice třídy a menších skupin je velice podstatné dodržování norem daných institucí, třídou a následně skupinou. Žáci ve skupinách plní určité sociální role, díky kterým se připravují na svůj dospělý život. Takové skupiny pomáhají jednotlivcům v individualizaci a zároveň soudržnosti a socializaci (Klíma, 2009; Čapek, 2010).

4.4.2 Školní třída jako subkultura

Školní třídu a skupinku uvnitř ní lze pokládat za subkultury neboli malé skupinky utvářející si svá pravidla v závislosti na instituci kde vznikají. Tedy školní třída je skupina podléhající pravidlům školy a skupiny uvnitř třídy podléhají zase pravidlům třídy. Subkulturu tedy lze chápat jako „kontrastní opoziční typ kultury, resp. subkultury vůči oficiálnímu typu kultury majoritní“ (Voříšková, 2012. s. 37). Žáci ve třídách se můžou do skupin shlukovat dle mnoha různých faktorů, a jejich skupina může být dočasná, vznikající v závislosti na průběhu školního dne, třeba při volitelných předmětech nebo odděleném tělocviku. Každá z těchto skupin má také svou sociální hierarchickou strukturu, která poskytuje zajímavý náhled do celkové třídní dynamiky (Klíma, 2009; Čapek, 2010).

4.4.3 Environmentální vliv a prostředí ve třídě

Na rozvoj žáků, jejich socializaci a výuku má prostředí nemalý vliv. Zasahuje jak do samotných procesů, tak i do psychického rozpoložení žáků i učitelů. Prostředí ve třídě a škole můžeme chápat v širokém slova smyslu, a mimo výzdoby a výbavy k němu také patří akustika nebo osvětlení. Prostředí ve třídě působí podpůrně pro utváření sociálního klimatu a lze ho chápat ve dvou rovinách. První rovina je vzdělávací, kde se jedná spíše o vybavenost třídy, její výzdobu pracemi žáků a dostupností pomůcek. Druhá složka je hodnotová, ta na vzdělávací rovinu navazuje, a učí žáky zodpovědnosti a hodnotám při udržování pořádku, správném zacházení s výbavou třídy nebo dodržování služeb. Hodnotová složka má pomoci žákům uvědomit si provázanost svého dosavadního i budoucího života s prostředím (Čapek, 2010).

Vlivy prostředí by se daly rozdělit na čtyři základní kategorie. První je kategorie architektonická, kde se jedná o organizaci budovy a rozvržení učeben. Druhá kategorie je hygienická, která se vztahuje k osvětlení, teplotě nebo provzdušnění učeben. Třetí je ergonomická, která poukazuje na celkové rozvržení a vhodnost nábytku a pomůcek v učebnách. Poslední kategorií je akustika, kdy jde především o hluk či rozbíhavost zvuku v učebnách (Čáp a kol., 2001).

Dle Laška (2001) je důležité vzít v potaz i umístění instituce v daném regionu nebo stupěň a typ školského zařízení. Prostředí ve třídě z environmentálního hlediska je velice proměnlivé v souvislosti s denními cykly a počasím. Žáci a učitelé dle svého rozpoložení mění environmentální charakter prostředí ve třídě. Jedná se především o nadměrný hluk, který ve větší intenzitě může stimulovat agresivitu jedince, a při vyšších intenzitách může vést i k psychickým či jiným zdravotním následkům. Dále osvětlení ovlivňuje míru aktivity jedinců, a to především pasivně v jeho nedostatku nebo nadměrném přebytku. Dynamická proměna světla v místnosti a užívání především slunečního zdroje snižuje míru unavenosti zrakového aparátu. Čistota ovzduší a poměr kyslíku a oxidu uhličitého se také projevuje na aktivitě žáků a učitelů v různém kontextu od podrážděnosti a impulzivnosti po únavu (Švec, 1982; Kittnar, 2020).

4.4.4 Sociální interakce

Sociální interakcí lze chápat jako vzájemné působení dvou a více jedinců vůči sobě. Jedná se o vzájemnou výměnu podnětů či informací. K tomu je zapotřebí komunikace, u člověka především gestikulační, vokální a vizuální. V menší míře i komunikace taktilní. Sociální interakce mezi jedinci pomáhají také v adaptaci a utváření vzorců chování a podílí se na celkovém formování osobnosti jedince. U dětí a dospívajících je toto utváření velice výrazné vzhledem k jejich ontogenetickým změnám a proměnlivosti prostředí kolem nich. Proto jsou sociální interakce také nedílnou součástí socializace jedince, kde si zejména při školní docházce může své vzorce adaptovat pro budoucí situace (Nakonečný, 2009). „Sociální interakce je procesem, který je ovlivňován společnou činností, společenskými vztahy, sociální komunikací a dalšími sociálně psychologickými jevy a sám je zpětně ovlivňuje. Vedle procesuální stránky má sociální interakce i stránku výsledkovou, rezultativní,“ (Křivohlavý, J. 1995, s. 117). Do sociálních interakce ve škole vstupují nejen žáci, ale i ostatní pracovníci instituce, a jejich přítomnost může ovlivnit průběh interakce mezi jinými jedinci. Například pokud učitel přijde o přestávce do třídy. Také sociální interakce mezi žáky a mezi žákem a učitelem bude ovlivněna hierarchickým postavením a pravidly instituce (Křivohlavý, 1995; Giddens, 2013)

4.4.5 Interpersonální vztahy

Interpersonální vztahy jsou pravidelné dlouhotrvající interakce mezi dvěma a více osobami, které jsou propojené se subjektivně emocionálními prožitky. Tyto vztahy se odehrávají především v malých skupinkách, které se také na jejich základě formují. Interpersonální vztahy se mohou formovat na různých základech většinou daných subjektivním vhladem jedince. Jedná se například o různé sympatie, společný cíl, oblíbený předmět a podobně.

Dalším důležitým faktorem pro interpersonální vztahy je potřeba socializace nebo bližšího kontaktu. První setkání s interpersonálními vztahy probíhá v rodinném zázemí, kde probíhá i primární socializace, a v raných fázích dětství také vytvoření důvěry v sebe sama a okolí. Další interpersonální vztahy si následně jedinci tvoří ve školských zařízeních a volnočasových institucích, kde mají možnost utvořit si vztahy mezi svými vrstevníky. Tyto vztahy významně ovlivňují chování, postoje a hodnoty jedince v jeho budoucnosti a jsou

klíčové v jeho sebehodnocení a rozvoji empatie. Interpersonální vztahy mají různý charakter, jako přátelství, láska, vztahy na pracovišti a podobně. Každý z těchto vztahů vyžaduje, aby jedinec ovládal určité dovednosti a vzorce chování. Jinak může mít problém vztahy úspěšně navázat a udržet (Giddens, 2013; Kohoutek, 1998).

4.4.6 Chování vrstevníků ve skupině

Chování vrstevníků ve skupinách i mimo ně je pro jedince zdrojem standardů pro chování pomáhá mu osvojit si standardy a vzorce chování nebo upravovat svoje dosavadní pro takové situace, kde nefungují normy a chování převzaté v rodině. Vrstevnická skupina nabízí jedinci možnost pozorovat chování ostatních členů, které si může nápodobou osvojit, a poskytuje mu zpětnou vazbu na jeho chování. Vrstevnická skupina také nabízí jedinci možnost vyzkoušet si různé sociální role a poskytuje jedincům určitou autonomii s možností vymezit se dospělým a ostatním skupinám. Podstatným znakem vrstevnických skupin u dospívajícím je snaha o konformitu, kdy se jedinci obecně snaží přizpůsobovat své cíle a názory skupině a ostatním členům. Konformita vede jedince k potřebě získávat přízeň a obdiv ostatních členů a vyhýbat se opaku. Tím sílí skupinová soudržnost mezi vrstevníky, která vrcholí v pozdní adolescenci a může vést až k vymezování se nad určitými autoritami, jako je například škola nebo rodiče (Hartl a kol., 2004). Konformita jedinců se může projevat různě, například úpravou zevnějšku přístupem k určitému názoru, vyjadřováním, užíváním stejné látky a podobně. Konformita pramení z potřeby adolescentů být oblíbený, zvláště v kolektivu vrstevníků. To pomáhá jednotlivcům v upevnění jejich sebehodnocení a sebedůvěře (Klíma, 2009; Hartl a kol., 2004).

4.4.7 Rizikové chování adolescentů

Rizikovým nebo také problémovým chováním se chápe takové chování, které může svými projevy ohrožovat jedince, jeho okolí, nebo celou společnost.

Život žáků ve škole a celkové dospívání je obdobím plným změn, výzev a rozhodování. Během tohoto období se jedinec potýká s řadou situací, ve kterých musí rozhodovat o svém

chování, nebo si ho adaptovat. Toto jednání je provázeno úspěchy nebo neúspěchy, které mohou vést jedince k různým kompenzačním metodám. Některé z těchto kompenzačních metodou mohou být určité typy rizikového chování, nebo mohou rozvíjet již existující rizikové chování. (Matoušek, 2003)

Rizikové chování adolescentů se nejvíce projevuje v emočních nebo obtížných situacích, kdy dospívající vzhledem ke své ještě probíhající ontogenezi mají tendence reagovat vývojově nezralejšími způsoby chování, nebo chováním na základě svého temperamentu. Jedná se především o reakce jako je negativismus, trucování nebo úplné vytěsnění situace. Také při emočních situacích, kdy dochází k citovým výkyvům typu zlost či smutek, mají dospívající tendenci řešit problémy stylem “vše nebo nic” a jiným zkratkovitým jednáním. Takovým projevem může být například odchod ze školy. Při úplném selhání sebekontroly jedince může ventilovat svou energii různými projevy agrese, třeba vůči svým spolužákům, případně jiným věcem v jeho dosahu. Typické oblasti rizikového chování adolescentů jsou predeliktivní chování, různé formy násilí a agrese, šikana, sexuální chování včetně promiskuity, užívání návykových látek, sebedestruktivní poruchy jako poruchy příjmu potravy, sebepoškozování, rizikové sporty a nezodpovědné chování, asociální životní styl a jiné poruchy chování (Matoušek a kol., 2003; Macek, 2003). Mezi konkrétní rizikové chování žáků škol se dá zařadit například lhaní, krádeže, útěky, záškoláctví, kouření, vandalismus, šikana a další (Klíma, 2009)

5 Praktická část

Praktická část je zaměřena na kvalitativní etologické pozorování a práci s dětmi působením třídního klimatu a skupinové dynamiky. Pozorování proběhne v základní škole Petřiny-sever.

Cíl práce je pomocí etologických metod a předpokladů pomoci žákům vytvořit vhodné prostředí pro jejich budoucí rozvoj nebo navázání nových vztahů pomocí drobných zásahů do struktury třídy a systematickou prací s klimatem ve třídě.

Dílními cíly praktické části jsou kontrola průběhu podpory vybraných žáků pomocí etologického pozorování a ověření, zda etologické pozorování poskytuje dostatečné informace o průběhu této podpory.

Praktická část má čtyři části, z nichž se každá bude věnovat jednomu žákovi. V každé části budou stanoveny a vyhodnoceny dvě hypotézy.

5.1 Struktura

Každá kapitola se věnuje problematice jednoho žáka. Kapitola je rozdělena na první pozorování a druhé kontrolní pozorování po aplikaci metod.

V každé kapitole jsou stanoveny dvě hypotézy a následně vyhodnoceny pomocí základních statistických analýz.

Předchozí žakovská anamnéza je založena na zkušenostech uvedených třídním učitelem. Pozorování se soustředí na chování žáků, které bude kategorizováno dle etologických principů a zapisováno do sociometrických tabulek. V další části proběhne určitá změna v rozložení třídy nebo podpůrná metoda zaměřená na vybraného žáka. Tyto metody budou v kontrole třídních učitelů.

Na konkrétního žáka a metodu jeho podpory byly stanovené dvě hypotézy zaměřené na kontrolu průběhu jeho podpory.

5.2 Pozorovaná instituce Základní škola Petřiny – sever

Pozorovanou institucí byla Základní škola Petřiny – sever. Jedná se o barevnou třípatrovou budovu s velkou zahradou. Škola je zaměřena na umělecké obory a mívá po třech třídách na ročník. Většina učeben směřuje na západ a dopadá do nich odpolední slunce, jsou velmi prosvětlené. Ve škole je hodně barevné prostředí, s možností náplně volného času. V budově je jídelna a suterénní pracoviště pro výtvarné a pracovní předměty. Škola má mnoho specializovaných učeben, proto se žáci často stěhují.

Ve školním vzdělávacím programu školy se dočteme: “ Hlavním rysem a dlouhodobým koncepčním záměrem ZŠ PETŘINY - SEVER, je demokratizace, tvorba zdravého prostředí pro žáky, učitele i ostatní zaměstnance. Vytváření prostředí s přátelskou, vstřícnou atmosférou, které motivuje žáky k učení a tvořivé práci. Snahou vedení školy je umožnit pedagogům prostor pro realizaci široké nabídky vyučovacích metod, podpora tvůrčího myšlení, zájmu o sebevzdělávání a profesní růst. Společným cílem je rozvíjet žákovy schopnosti komunikace, spolupráce, samostatného tvůrčího myšlení s důrazem na vlastní odpovědnost. Klasická výuka je obohacována různými formami a metodami práce, kooperativní výukou, projektovým vyučováním, kritickým myšlením. Školu charakterizuje program Začít Spolu na 1. stupni a od 6. ročníku nabídka rozšířené výuky výtvarné výchovy a uměleckých řemesel ”(cit. 2023-12-03.).

5.2.1 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek této práce čítá čtyři žáky vybrané z různých tříd. Žáci byli vybráni na základě zpětné vazby od učitelů, kteří jejich situaci označovali za problematickou.

1. Žák – Brýle

Dvanáctiletý chlapec v šesté třídě, navštěvující školu od prvního ročníku.

Tato část pozorování, se zabývá žákem s nadměrnou aktivitou a nepozorností při vyučování.

2. Žák – Den

Třináctiletý chlapec z Ukrajiny, nově přiřazený do osmé třídy základní školy, také se jedná o žáka s odlišným mateřským jazykem.

Tato část pozorování se zaměřuje na průběh socializace nového žáka z Ukrajiny s odlišným mateřským jazykem.

3. Žák – G

Třináctiletá dívka z osmé třídy, navštěvující školu od prvního ročníku.

Tato část pozorování se zaměřuje na dívku s nadměrnou rušivou aktivitou při výchovných předmětech a na pozorování působení a dopadů nastavených opatření.

4. Žák – Luk

Dvanáctiletý chlapec ze sedmé třídy, navštěvující školu od prvního ročníku.

Část se věnuje pozorování žáka, jenž byl předmětem zábavy ostatních spolužáků žáků. Pozorování je zaměřeno na změny interakcí okolo subjektu během působení zastavených opatření.

5.3 Výzkumná metoda

K etologickému pozorování byl zvolen Ad libitum sampling, zaměřený na vybrané chování v určitém čase. Pozorování bylo zaměřeno na zmapování signálů okolo vybraného subjektu. Pozorování bylo typu systematizovaného nezúčastněného, standardizovaného a zjevného, s konkrétně vybranou skupinou, určenou délkou trvání, vybranými jevy a záměrem. Cílovou skupinou byly žáci základních škol různých tříd druhého stupně. Pozorování je nezúčastněné, tudíž pozorovatel svojí přítomností neovlivňuje chod událostí v uměle vytvořeném prostředí subkulturní skupiny subjektů (Altmann, 1977). Zjevnost pozorování definujeme přítomností výzkumníka v prostředí, kde jsou přítomné i subjekty Proto před

začátkem zaznamenávání dat proběhla vždy habituace s různým časovým rozmezí, dle kontextu situace. Pozorování je standardizované s předem sestavenými etogramy s vybranými prvky chování v kategoriích a s podrobným popisem. Systematičnosti bylo dosaženo pomocí stanovení hypotéz (Jeřábek, 1993; Altmann, 1977; Franck, 1996; Kafka, 2017; Kafka 2020).

5.4 Etogram

Pro zápis vybraného chování a jeho popisu byl využit etogram. Chování v etogramu lze dělit do různých kategorií podle kontextu pozorování. Vybrané typy chování by měly být tříděny do kategorií, které umožňují analyzovat důležitá data pro pozorování, a které je pozorovatel schopen sám zaznamenat. Chování v etogramech lze dělit podle samotných kategorií a počítat jednotlivé jevy nebo doby průběhu. V tomto pozorování autor dělí jevy na dlouhodobé, jako postoje, a krátkodobé, což zapřičiňuje síť akcí a reakcí s návazností (Vančatová, 2009; Kafka 2017).

Výsledky byly zapsány do sociometrických tabulek. V řádku je veden donor, v sloupci akceptor. Akce byly zapisovány prvně do papírových tabulek, poté do počítačových.

5.4.1 Sociální chování

V tabulce č. 1 uvádím pozorované druhy sociálního chování. Tento druh chování je sám o sobě nadřazen ostatních kategorií. Proto jsou do této kategorie zařazeny pouze prvky socializační bez určitého kontextu, tedy neutrální. Data slouží k pochopení určitých sociálních vztahů okolo pozorovaného subjektu, jako například směřování komunikace, či směřování vysílaných signálů (Kafka, 2017).

Tabulka 1 Popis sociálního chování

Sociální chování	
Zdravení	Rituální chování, s mnoha adaptacemi, které mohou vyjadřovat určitý vztah mezi jedinci.
Komunikace	Výměna informací, v pozorování zpravidla vokální.
Hra	Aktivní činnost různého významu, může být hra na schovávanou, nebo kooperativní hra s mobilními přístroji.
Výzva ke hře	Výzva k aktivitě, pomocí vokalizace, gestikulace nebo prostým vtažením.
Povzbuzování	Různé typy motivace, jako třeba fandění nebo chválení
Usmiřování	Chování po konfliktech či hrách, sloužící k obnovení vztahů
Demonstrace sekundárních znaků nebo věcí	Ukazování svalů, vychloubání se vlastnictvím v podobě telefonů a oblečení, případně prezentace skrytých genitálií
Prezentace	Chování s cílem předat informaci, zpravidla s mobilním telefonem, nebo malůvkami.
Kooperace	Aktivní dobrovolná činnost dvou a více jedinců na společném cíli, například při hře.
Protektivní chování	Bránění jiného jedince, před určitou hrozbou.

5.4.2 Agonistické chování

V tabulce č. 2 uvádím pozorované druhy agonistického chování. Kategorie zaměřená na sledování teritoriálních a reakčních jevů s dominantním či submisivním charakterem. Data budou sloužit pro lepší pochopení sociální struktury okolo pozorovaného subjektu a jeho

postavení v okolní hierarchii. Předmětem pozorování budou také dominantnější či submisivnější jedinci v okolí subjekt (Kafka, 2017).

Tabulka 2 Popis agonistického chování

Agonistické chování	
Dominantní jevy:	
Hrozba	Vyjádření postoje obrany nebo nesouhlasu. Může být provedena pomocí vokalizace, mimických výrazů, různými gesty nebo postoji.
Útok	Demonstrace síly, snaha zastrašit nebo vyprovokovat protivníka. Může být vokální či kontaktní.
Hostilní útok	Vokální či kontaktní akce se záměrem ublížit protivníkovy.
Okřikování a jiné vokalizace	Vokální akt s úmyslem zastrašení, vyprovokování či usměrnění.
Pronásledování	Záměrné sledování protivníka, může probíhat vizuálně nebo lokomočně.
Vyhnání	Přinucení protivníka opustit prostor, kam přichází nebo kde setrvává.
Submisivní jevy:	
Vyhýbání	Vyhýbání se kontaktu s určitým jedincem. Vyhýbání vizuální, prostorové a situační.
Vokální projevy	Zpravidla vysoké tóny, skřeky, fňukání ve snaze přivolání pomoci či ukončení situace.
Vzdání se	Projevení podřízenosti, v rámci hry jako reakce na prohru, či při konfliktech.

5.4.3 Lokomoční chování

V tabulce č. 3 uvádím soupis pozorovaného lokomočního chování. Tato kategorie agonistického chování je zaměřena pouze na lokomoci, tedy dynamické a postojové chování s prvky submise a dominance, jako uvolňování místa při průchodu či obsazování cizích nebo vhodných míst. Informace o chování této kategorie budou sloužit k lepšímu pochopení sociální struktury okolo subjektu a jeho postavení v jeho okolní hierarchii. Do pozorování budou zahrnuti také dominantnější či submisivnější jedinci v okolí subjektu (Kafka, 2017).

Tabulka 3 Popis lokomočního chování

Lokomoční chování	
Statické jevy	
Sezení a opírání uvnitř svého prostoru	Torzo těla a není v kontaktu s podlahou a směřuje zpravidla vertikálně, váha těla spočívá zejména na hýždích či zádech.
Stání uvnitř svého prostoru	Dolní končetiny nesou váhu celého těla, jsou natažené, či pokrčené a hýždě nemají kontakt s žádným podkladem.
Uvolnění svého prostoru pro jiného jedince	Vpuštění jiného jedince k sezení, či průchodu ve svém prostoru, nebo uvolnění místa při průchodu.
Sezení či opírání uvnitř cizího prostoru	Torzo těla a není v kontaktu s podlahou a směřuje zpravidla vertikálně, váha těla spočívá zejména na hýždích či zádech uvnitř prostoru jiného jedince.
Stání na výhodném místě při aktivitě	Dolní končetiny a nesou váhu celého těla, jsou natažené, či pokrčené a hýždě nemají kontakt s žádným podkladem, vyhledání pozice s vhodným výhledem či přístupem ke zdroji v různých kontextech.
Zaujetí výhodnější pozice při konfliktu	Vhodnější pozice pro útok, znázorňuje nadřazenost a sílu oproti soupeři.

Dynamické jevy	
Chůze, běh a pohyb na svém prostoru	Přesun z místa na místo, pokud je vždy jedna končetina v kontaktu se zemí jedná se o chůzi.
Pronásledován chůzí, či během	V rámci konfliktu či aktivity počítáme s pravidlem „dravec pronásleduje kořist“
Chůze, běh a pohyb na cizím prostoru	Přesun z místa na místo, pokud je vždy jedna končetina v kontaktu se zemí jedná se o chůzi.
Únik	Jedinec uniká při pronásledování.

5.4.4 Afiliativní chování

V tabulce č. 4 popisují vybrané druhy afiliativního chování. Tato podkategorie sociálního chování je zaměřena především na jevy posilující vazby, či zjevné investování energie do jiného jedince bez prospěchu. Tato kategorie bude sloužit k pochopení vztahů okolo subjektu a k zachycení potencionálních budoucích vztahů, či jedince určitého významu (Kafka, 2017).

Tabulka 4 Popis afiliativního chování

Afiliativní chování	
Dvoření	Pokus o navázání kontaktu s jiným jedincem za pomoci různých metod v kontextu prohloubení nebo navázání vztahu.
Obdarování	Dobrovolné obdarování jiného jedince ze svého zdroje, například bonbony.
Grooming	Péče o vlasy, drbání, hlazení, retušování fotek, úklid věcí a prostor jiného jedince, držení za ruku nebo třeba očišťování například oblečení od křídly.

Dobrovolná výpomoc	Dobrovolná a nenucená investice vlastní energie do úkolu jiného jedince.
Pečovatelské „tetičkovské“ chování	Opatrování, pomoc s různými běžnými věcmi, nemusí být dobrovolné.
Upoutávání pozornosti	Prezentování různých zdrojů jinému jedinci s úmyslem navázat kontakt, například soustavné ukazování věcí na mobilním telefonu, či předvádění různých žertů.
Utěšování	Reakce na různé situace, dobrovolně iniciované. Například poplácání po prohraném fotbalovém zápase.
Chválení	Poukazování na různé typy zdrojů jiného jedince, například postava, nebo oblečení.
Ochranářské chování	Záměrné protektivní chování s cílem posílit situaci jiného jedince, třeba při slovní roztržce nebo kontaktní hře.
Usmiřování	Reakce po konfliktu pro obnovení vztahu.

6 Kazuistiky

6.1 Situace žáka 1- Participant Brýle

První část pozorování bude věnována žákovi šesté třídy. Jedná se o chlapce, který se dle třídního učitele nadměrně projevuje při hodinách, při kterých je rušivým elementem. Vyrušování se objevuje převážně ve výchovných předmětech. Chování a projevy žáka dle třídního učitele nejsou nijak závažné, spíše se jedná o nepozornost a různé legrácky v průběhu vyučování s vybranými spolužáky. Žák není nijak prospěchově ohrožen a jeho výsledky jsou v rámci třídy průměrné.

6.1.1 Třída a situace

Ve třídě, kterou participant navštěvuje, je 17 dětí, z toho 7 dívek a 10 chlapců. V době pozorování jich bylo přítomno pouze 12, z čehož interakce probíhaly ve skupině o počtu 7 subjektů.

Participant sedí v první lavici před katedrou, kterou sdílí se spolužákem. Lavice za ním i vedle jsou též plně obsazeny. Třída má okna na východní straně budovy a má vysoké stropy. Ve třídě je spousta obrazů a nástěnek, také skříní, a i přes veliký prostor a malý počet žáků působí velice plně.

6.1.2 Participant Brýle

Postava spíše plnoštíhlá, nižšího vzrůstu, s minimálními druhotnými pohlavními znaky. Participant má vyšší hlas a dioptrické brýle, krátké tmavé vlasy a pleť s lehkým akné. Z výše zmíněných lze předpokládat počáteční stádium puberty.

6.1.3 Výzkumný vzorek

Žáci jsou v textu z důvodů zachování anonymity označováni vybranými přezdívkami a souhrnně jsou označováni jako subjekt.

Chlapci: Brýle, Pantoflík, Vlasy, Blond, Rt

Dívky: Hvězda, Brej

6.1.4 První pozorování

Pozorování proběhlo během dne s třemi výchovnými předměty, celková doba pozorování byla pět hodin čistého času. Před pozorováním proběhla také habituace.

Sociální chování

Tento typ interakcí byl převážně pozorován ve formách navázání kontaktu. Dále se jednalo o prezentaci a v menší míře pomoc při úkolech. (tabulka č. 5)

Tabulka 5 Sociální chování

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle	0	7	38	3	1	2	5	56
Vlas	7	0	0	0	0	0	0	7
Pantoflík	29		0	0	0	0	0	29
Blond	2	0	0	0	0	0	0	2
Rt	1	0	0	0	0	0	0	1
Hvezda	0	0	0	0	0	0	0	0
Brej	4	0	0	0	0	0	0	4
Donor	43	7	38	3	1	2	5	99

Lokomoční chování

Pozorované jevy byly ve většině případů statické, kde se jednalo o obsazování cizích míst či výhodnějších pozic v dané situaci. Dynamické jevy byly pozorovány v menší míře, jako například pronásledování v rámci hry. Vzhledem k sub-dominantnímu charakteru vztahů bylo pozorováno více interakcí směrem k subjektu Brýle, než od něj vyslaných (tabulka č. 6) bylo pozorováno více interakcí směrem k participantu Brýle než od něj vyslaných.

Tabulka 6 Lokomoční chování

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle		1	4	1	1		1	7
Vlas	4	0	0	0	0	0	0	4
Pantoflík	7	0	0	0	0	0	0	7
Blond	1	0	0	0	0	0	0	1
Rt	3	0	0	0	0	0	0	3
Hvezda	0	0	0	0	0	0	0	0
Brej	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	15	1	3	1	1		1	22

Agonistické chování

Tento typ interakcí byl převážně odpovědí na nepřijaté navázání kontaktu, manipulaci s určitými předměty. Objevoval se jako reakce při hře nebo jako reakce na výsledek hry. Chování ani v jednom z pozorovaných jevů nemělo hostilní charakter. (tabulka č. 7)

Tabulka 7 Agonistické chování

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle	0	1	3	0	1	0	0	5
Vlas	6	0	0	0	0	0	0	6
Pantoflík	3	0	0	0	0	0	0	3
Blond	2	0	0	0	0	0	0	2
Rt	3	0	0	0	0	0	0	3
Hvezda	1	0	0	0	0	0	0	1
Brej	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	15	1	3	0	1	0	0	20

Afiliativní chování

V této podoblasti byly pozorovány interakce převážně v typu napovídání a prezentování, a to půjčováním mobilního telefonu nebo ukázkami různých žertů. Brýle vyslal 20 interakcí z celkových 42. V tomto pozorování je výrazné jednosměrné směřování k subjektu Hvězda, který je zanechává bez odpovědi. (tabulka č. 8)

Tabulka 8 Afiliativní chování

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle	0	1	11	2	0	5	1	20
Vlas	1	0	0	0	0	0	0	1
Pantoflík	16	0	0	0	0	0	0	16
Blond	2	0	0	0	0	0	0	2
Rt	1	0	0	0	0	0	0	1
Hvezda	0	0	0	0	0	0	0	0
Brej	2	0	0	0	0	0	0	2
Donor	22	1	11	2		5	1	42

6.1.5 Shrnutí

Pozorování proběhlo ve třech dnech, se zaměřením na subjekt Brýle. Celkově bylo pozorováno 183 zaznamatelných interakcí, převážně sociálního chování. Brýle z tohoto počtu vyslal 68 interakcí. Ze sociálních interakcí byla pozorována aktivita subjektu Brýle ve snaze navázat kontakt, a to zvláště se subjekty, kteří kontakt opětují, jako například se subjektem Pantoflík (tabulka č. 5). Oproti tomu subjekty, kteří na kontakt reagovaly agonisticky, opakovaně vyhledávání nebyli (Hvězda, Rt). Výjimky bylo možné pozorovat v případě skupinových aktivit, jako byla například interakce se subjektem Vlas (tabulky č. 6 a 7).

Subjekt Brýle sdílel lavici s Pantoflíkem, z čehož také vyplývalo velké množství vzájemných interakcí. V lavici za subjektem Brýle seděli subjekty Hvězda a Brej, kteří měli se subjektem Brýle minimum interakcí. Během přestávek Brýle s Pantoflíkem opouštěli třídu, nebo se účastnili aktivit spolu s dalšími subjekty. Ostatní spolužáci tvořili svoje vlastní skupiny. Na agonistické chování Brýle reagoval převážně pasivně a reakci neoplácel. Tento Subjekt byl

také velice pasivní v zaujímání výhodných pozic v různých aktivitách. V některých případech nechával ostatní subjekty používat jeho věci i prostor bez reakce. Afiliativní chování bylo rozmělněno mezi subjekty obdobně jako interakce sociálního typu chování. (tabulka č. 8) Také u nich byl nejvyšší počet jednosměrných pokusů o interakci směřovaných k subjektu Hvězda, převážně v pokusu půjčení svého telefonu.

6.1.6 Návrh řešení

Brýle vykazoval aktivitu 1,47 vysílaných signálů za minutu, zejména v oblasti sociální. Při pozorování bylo zjevné, že signály byly vysílány převážně k subjektu Pantoflík. Také byla zaznamenána submise v oblasti lokomočních a pozičních interakcí. Zde by bylo vhodné ověření jinou sociometrickou metodou a rozhovor se školními metodiky před aplikováním změny, vzhledem k složité problematice osobního rozvoje. Ze zaznamenaných interakcí vyplývá, že subjekt Brýle by měl být v dlouhodobém horizontu podpořen v oblasti asertivity, například v podobě metodických her, či rekreačním výjezdem zaměřeným na kolektiv.

Vzhledem k nadměrné aktivitě tohoto subjektu v hodinách, je prvním návrhem vhodná změna místa a spolusedícího, s cílem oddálit subjekt Pantoflík z pohodlného dosahu k navázání interakce. V tomto případě, vzhledem k počtu jednostranných signálů, by vhodným partnerem do lavice byl subjekt Hvězda. Ten bude se subjektem Brýle posazen do první lavice k učitelské katedře. Pro subjekt Hvězda se bude jednat o přesunutí o místo dopředu, a subjekt Brýle setrvá na svém místě. Subjekt Pantoflík bude, vzhledem k počtu vzájemných interakcí se subjektem Brýle, posazen o čtyři školní plně obsazené lavice dozadu. Pro Subjekt Pantoflík je to změna o čtyři lavice dozadu, a přesun z prostřední řady do levé, z pohledu žáka. Tím se vytvoří mezi subjekty Brýle a Pantoflík komunikační bariéra. Dalším návrhem je znovu otevřít diskusi nad pravidly třídy a jejich dodržování.

Snahou experimentu je snížit počet interakcí. Kontrolní pozorování bude provedeno zhruba za měsíc, až bude ve třídě co nejpodobnější situace. Závěrem nutno podotknout, že aplikace metod by měla co nejméně ovlivňovat ostatní subjekty a měla by být řádně prodiskutována s odborníky a třídním učitelem a nejlépe ověřena jinou metodou.

6.1.7 Stanovení hypotéz

V tomto pozorování byly stanoveny dvě hypotézy. V jedné se autor zaměřuje na celkový počet aktivity participanta Brýle, v druhé na jeho asertivitu a celkové odpovědi v sub-dom charakteru.

Hypotéza č. 1: Průměr vyslaných signálů participantem Brýle se sníží

Porovnání průměru všech signálů před a po u participanta brýle, stanovení hladiny pomocí Dvou výběrového testu o průměrech – závislé vzorky významnosti.

Hypotéza č. 2: Změna rozptylu vyslaných a přijatých sub – dom signálů u participanta Brýle

Porovnání rozptylu lokomočních a agonistických signálů před a po u subjektu brýle. Stanovení hladiny významnosti pomocí F-testu.

6.1.8 Kontrolní pozorování

Druhé pozorování proběhlo zhruba měsíc od zavedení nového zasedacího pořádku.

Třídě se podařilo pozorovat ve stejném vyučovacím dnu jako v předchozím pozorování, a díky vhodnému rozmístění studentů okolo Brýle, do interakcí významně nepřispěl další subjekt.

6.1.9 Participant

Dívky: Hvězda, Brej

Chlapci: Brýle, Pantoflík, Vlasy, Blond, Rt

Brýle neprodělal žádné výrazné biologické změny a zdá se v podobné náladě.

Sociální chování retest

Pozorované jevy byly stejně jako v předchozím pozorování v podobě navazování kontaktů, v menší míře v sebe demonstraci a prezentaci. (tabulka č. 9)

Tabulka 9 Retest sociální chování

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle	0	3	16	4	3	4	2	32
Vlas	4	0	0	0	0	0	0	4
Pantoflík	13	0	0	0	0	0	0	13
Blond	6	0	0	0	0	0	0	6
Rt	2	0	0	0	0	0	0	2
Hvězda	2	0	0	0	0	0	0	2
Brej	3	0	0	0	0	0	0	3
Donor	30	3	16	4	3	4	2	62

Lokomoční chování retest

Zaznamenané interakce byly nejvíce v podobě zaujímání vhodných pozic, nejméně v obsazování cizího prostoru. (tabulka č. 10)

Tabulka 10 Lokomoční chování retest

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle		2	1	2	1	3	1	10
Vlas	4	0	0	0	0	0	0	4
Pantoflík	2	0	0	0	0	0	0	2
Blond	1	0	0	0	0	0	0	1
Rt	3	0	0	0	0	0	0	3
Hvězda	3	0	0	0	0	0	0	3
Brej	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	13	2	1	2	1	3	1	23

Agonistické chování retest

Interakce byly pozorovány v podobném rozložení jako v předchozím pozorování, a to s dominancí interakcí při hrách, kdy opět Brýle zůstává mírně submisivní. Celkový počet interakcí byl vyšší. Navýšení lze spojovat s herní aktivitou při hodině. (tabulka č. 11)

Tabulka 11 Agonistické chování retest

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle		0	4	2	1	1	1	9
Vlas	3	0	0	0	0	0	0	3
Pantoflík	3	0	0	0	0	0	0	3
Blond	1	0	0	0	0	0	0	1
Rt	2	0	0	0	0	0	0	2
Hvězda	7	0	0	0	0	0	0	7
Brej	4	0	0	0	0	0	0	4
Donor	20	0	4	0	1	0	0	25

Afiliativní chování retest

V tomto pozorování byl pozorován pokles interakcí s participantem Pantoflík a také pokles jednosměrných signálů směrem k participantu Hvězda. Interakce byly převážně v podobě poskytování dobrovolných výhod, povětšinou půjčování pomůcek. (tabulka č. 12)

Tabulka 12 Afiliativní chování retest

	Brýle	Vlas	Pantoflík	Blond	Rt	Hvězda	Brej	Akceptor
Brýle	0	2	3	2	1	7	3	18
Vlas	1	0	0	0	0	0	0	1
Pantoflík	5	0	0	0	0	0	0	5
Blond	3	0	0	0	0	0	0	3
Rt	2	0	0	0	0	0	0	2
Hvězda	2	0	0	0	0	0	0	2
Brej	1	0	0	0	0	0	0	1
Donor	14	2	3	2	1	7	3	32

6.1.10 Shrnutí

Celkově bylo vypočteno 142 signálů. Subjekt Brýle vyslal celkem 69 signálů, což je přibližně 1.47 za minutu. Opět jde převážně o interakce afiliativního charakteru. Během pozorování nenastala žádná hostilní ani jiná výjimečná situace. Z pohledu pozorovatele by se situace subjektu Brýle dala považovat za mírně lepší. Tím pádem lze stejně zhodnotit situaci i celého třídního kolektivu během výchovných předmětů.

6.1.11 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 1: Průměr vyslaných signálů participantem Brýle se sníží

Tato hypotéza nebyla potvrzena. Celkový počet vyslaných signálů sice byl v sociální oblasti nižší, ale ostatní druhy chování se nijak výrazně nezměnily. Podrobný výpočet obrázek č. 3 a 4.

1) změna PRŮMĚRU v celkových interakcích = Dvouvýběrový test o průměrech – závislé vzorky			
	Brýle počet interakcí		Hypotéza 0: Průměrná hodnota celkových interakcí zůstala stejná Hypotéza 1: Průměrná hodnota celkových interakcí se změnila
	Před	Po	
Soc	56	32	Testové kritérium: $T = \frac{\sqrt{N} \cdot D}{Sd}$
Lok	7	10	
Ago	5	9	
Afil	20	18	
			N = počet měření
			D = průměrná diference hodnot
			Sd = směrodatná odchylka z diferencí

Obrázek 3 Výpočet hypotéza 1

Tabulka diferencí	
Diference	
24	
-3	
-4	
2	
N =	4
D =	4,75
Sd =	13,0989821
T =	0,72524719
Kritický obor při 5% hladině a 3 stupních volnosti: [Wα] - (hodnota nalezená v tabulce TTEST)	
Wα = 3.182	
T < Wα	
Na hladině významnosti 5% se neprokázalo, že by se průměrný počet interakcí změnil = hypotéza 1 se zamítá	

Obrázek 4 Výpočet hypotéza 1

Hypotéza č. 2: Změna rozptylu vyslaných a přijatých sob-dom interakcí u participanta Brýle

Tato hypotéza nebyla potvrzena, nenastala výrazná změna v rozptylu vyslaných a přijatých signálů. Podrobný výpočet viz obrázek č 5 a 6.

2)Změna rozptylu vyslaných a přijatých interakcí u subjektu Brýle (F-test)				
	Lok	Agon	Přijatý Lok	Přijatý Agon
Před	7		15	15
Po	10		13	20
Hypotéza 0: $\sigma_1^2 = \sigma_2^2$ = variace vyslaných a přijatých interakcí zůstává stejná Hypotéza 1: $\sigma_1^2 \neq \sigma_2^2$ = variace vyslaných a přijatých interakcí se liší				
Testové kritérium: $F = \frac{S1^2}{S2^2}$				
S1 = směrodatná odchylka výběrového souboru S2 = směrodatná odchylka zkoumaného souboru S1 ² = 27,6666667 S2 ² = 24,6666667 F = 1,12162162				

Obrázek 5 Výpočet hypotéza 2

Kritický obor:
K = F > F α (m-1, n-1)
K = F > F0.05 (3, 3)
K = F > 9.28
K \neq 1.121 > 9.28
(F α (m-1, n-1) = je nalezená hodnota z tabulky F testu [DF1 = 3 , DF2 = 3])
Závěr = Na hladině významnosti alfa 0.05 se neprokázalo, že by se variace vyslaných a přijatých interakcí lišila.

Obrázek 6 Výpočet hypotéza 2

6.1.12 Vyhodnocení

Během pozorování sice nastal celkový pokles všech interakcí a signálů, ale ne statisticky významně prokazatelný. Data mohla být ovlivněna subjektivním vzhledem při opakování, nebo také příliš brzkým opakováním pozorování, kdy se aplikované metody ještě nestačily plně projevit. Je ale důležité brát na zřetel data, která byla vypořádaná. V tomto případě je na místě pokračovat v podpoře participanta Brýle. Podpora by měla přicházet jak ze strany jeho přílišné aktivity při hodinách, tak i v rámci jeho odpovědí na signály dominantního charakteru. Z pozorování ale lze konstatovat, že nastavená opatření, tedy přesazení a cílené průběžné aktivity, neměli zaznamenaný negativní vliv na vztahy okolo Brýle. Jak data

ukazují, interakce zůstávají v podobném rozložení, a stále je v největším zájmu subjekt Pantoflík. Dále bylo během pozorování možné pozorovat, že nastalé změny zůstaly žáky víceméně nepovšimnuty. Třídní učitel uvádí, že se mu situace zdá mírně lepší, bohužel nijak nekonkretizoval jeho použité metody během společných hodin. Hodiny a situace v nich se během pozorování zdály celkově klidnější. Z empirického hlediska lze říct, že provedení komunikačního bloku pomocí particpanta Hvězda situaci subjektů Brýle a Pantoflík značně zkomplikovalo, i když jí úplně nezamezilo. Subjekt Brýle je stále mírně submisivní, ale ve třídě se zdá velice spokojený.

6.2 Situace žáka 2 - Participant Den

Tato část výzkumu bude zaměřena na socializaci nového žáka s odlišným mateřským v jedné ze tříd. Jedná se o třináctiletého chlapce z Ukrajiny, který byl přerazen již do ustáleného kolektivu třídy osmého ročníku.

Cíl této části výzkumu bude podpora navázání vztahů a socializace particpanta Den.

6.2.1 Třída a situace

Třídu navštěvuje 24 žáků z toho 12 chlapců a 12 dívek. V místnosti je standardní rozložení lavic ve třech řadách s tím, že pouze v levé řadě směrem k tabuli sedí jak v první, tak v poslední lavici žáci samostatně. Třída je menší a působí plně. Okna jsou směřována na východ, proto v ní vyjma zimních měsíců bývá horko. Ve třídě se nedějí žádné významné situace až na nově přiřazené žáky z Ukrajiny. Jedná se o jednoho chlapce a jednu dívku, s nimiž třída nabírá výše zmíněného počtu.

6.2.2 Participant

Předmětem pozorování byl chlapec ukrajinské národnosti bez předchozí znalosti českého jazyka, který je nově zařazen do osmé třídy základní školy. Je nutno podotknout, že subjekt neumí číst ani psát latinkou. Věk subjektu je vzhledem k odlišnému vzdělávacímu systému o rok nižší než jeho spolužáků (cit. 2023-12-03).

Subjekt je nižšího věku, momentálně nejmenší ve třídě, celkově nejdrobnější, bez viditelných sekundárních pohlavních znaků. Nejsou pozorovatelné stopy po akné, z čehož lze usoudit, že subjekt by měl být na počátku puberty. Subjekt působí velice melancholicky.

6.2.3 Pozorování

Vzhledem k cíli výzkumu bude pozorování probíhat jak v hodinách, tak o přestávkách, kdy je větší možnost pohybu a interakcí. Kvůli možné nahodilosti byla stanovena doba pozorování na čistých šest hodin času.

První pozorování proběhlo měsíc od prvního dne zařazení subjektu do třídy.

6.2.4 Výzkumný vzorek

Žáci jsou v textu z důvodů zachování anonymity označováni vybranými přezdívkami a souhrnně jsou označováni jako subjekt.

Dívky: Mag, Ul, Jar, Bv

Chlapci: Den, Voj, Vi, Kub, Pe, Rad

Subjekty jiné národnosti: Den, Ul

Sociální chování

Během pozorování bylo zaznamenáno pouze pár interakcí převážně pokusů o komunikaci. Vyslané signály subjektu směrem k ostatním byly téměř vždy s odpovědí, ale k signálům od ostatních subjektů byl Den často pasivní. (tabulka č. 13)

Tabulka 13 Sociální chování

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Akceptor
Den	0	0	2	1	0	2	1	8	1	15
Voj	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Vi	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Kub	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Pe	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rad	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Mag	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ul	11	0	0	0	0	0	0	0	0	11
Jar	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Donor	26	0	2	1	0	2	1	8	1	41

Lokomoční chování

V tomto typu chování byly pozorovány převážně statické interakce ve smyslu zaujímání pozic či uvolňování prostoru. Subjekt zde byl velice pasivní. (tabulka č. 14)

Tabulka 14 Lokomoční chování

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Akceptor
Den	0	0	1	0	0	0	2	3	1	7
Voj	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Vi	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Kub	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pe	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Rad	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Mag	6	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Ul	8	0	0	0	0	0	0	0	0	8
Jar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Donor	24	0	1	0	0	0	2	3	1	31

Agonistické chování

Zde byly pozorovány situace spojené s dominantní vokalizací ze strany subjektu Mag v kontextu poučování. Subjekt zde byl opět spíše pasivní. Nebyla vyzorována žádná hostilní situace. (tabulka č. 15)

Tabulka 15 Agonistické chování

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Akceptor
Den	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2
Voj	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Vi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kub	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mag	6	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Ul	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Jar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Donor	10	0	0	0	0	0	2	0	0	12

Afiliativní chování

U této podkategorie je možné pozorovat velkou nerovnost mezi vyslanými a přijatými signály, což lze přisuzovat snaze ostatních subjektů pomáhat subjektu Den v různých situacích. Zejména subjekt Mag se zde jeví velice iniciativní. Zde bylo pozorováno: půjčování pomůcek, pomáhání při školní práci a napovídání. (Tabulka č. 16)

Tabulka 16 Afiliativní chování

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Akceptor
Den	0	0	0	2	0	0	3	1	0	6

Voj	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Vi	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Kub	4	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Pe	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rad	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Mag	11	0	0	0	0	0	0	0	0	11
Ul	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Jar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	23	0	0	2	0	0	3	1	0	29

6.2.5 Shrnutí

Celkem bylo zaznamenáno celkem 113 interakcí. Subjekt z toho vyslal pouhých 30. Po většinou se jednalo o situace, kde se mu ostatní subjekty pokoušely s něčím pomoci, nebo o pokusy o navázání komunikace, které vzhledem k jazykové bariéře nebyly vždy úspěšné. Subjekt převážně, ale i tak v malé míře, komunikoval se subjektem Ul, tedy s druhou přiřazenou žákyní (tabulka č. 13). Subjekt se celkově držel v ústraní, jak lze vidět v tabulce lokomoce č. 14, a to i přes to, že bylo pozorováno velké množství signálů směrem k subjektu. Ty byly převážně vztažené k situacím okolo subjektu Mag. Tento subjekt vůči subjektu Den zaujal jakousi „pečovatelskou“ pozici, ve které ho do jisté míry řídil, jak lze také vidět v tabulkách č. 15, 16 na počtu signálů od subjektu Mag. V tabulce č. 16 lze také vidět nepatrný počet interakcí se subjektem Kub, kde se jednalo o radění a pomoc při hledání strany v učebnici, tedy o pečovatelské chování, na což subjekt Den později odpověděl nabídkou pochutiny a nabízením svých pomůcek při společném kreslení. Situace s nabídkou pomůcek se kromě subjektu Mag, Ul a Kub neopakovala, i když k ní byla zjevná možnost.

6.2.6 Návrh řešení

Frekvence aktivity subjektu je zhruba 1 akce za 9 minut, což lze z empirického pohledu považovat za pasivitu, a to i s ohledem na situaci subjektu a cíl experimentu. Dle

vypozorovaných typů chování lze usoudit, že subjekt udržuje komunikační vztah se subjektem Ul a subjekt Mag se pokouší navázat kontakt, který je svým způsobem přijímán. Subjekt Mag vyvíjí aktivitu směrem k subjektu Den i při hodinách, kde není ani jeho sousedem, ani nesedí v dosahu. S ohledem na jazyk u Ul a zájmu u Mag lze usuzovat, že tento vztah se bude vyvíjet bez potřeby zásahu, a podpora bude mířena na nově navázaný kontakt se subjektem Kub. S ohledem na četnost interakcí našeho subjektu se subjekty nenavazující s Den přímo kontakt je interakce v oblasti afiliativního chování mezi subjekty pozitivním znamením, kdy se zdá, že subjekt Kub vyvíjí pozitivní zájem o interakci a subjekt Den přijímá.

Subjekt Den sedí přes uličku se subjektem Kub, proto není nutné měnit zasedací pořádek. V tomto případě je dáván důraz na socializační hry, které nevyžadují jazykové schopnosti. Ty budou probíhat na třídnických hodinách. Vhodný je také adaptační kurz, potažmo škola v přírodě, a budování třídních zážitků v různých aktivitách, kde je nutná týmová práce, například larp nebo laser game. Také bude přínosné do třídy umístit vhodný podnět k zábavě, ideálně bez jazykových nároků nebo se stejným hendikepem pro všechny, třeba v anglickém jazyce. V této situaci, a vzhledem k možnostem školy, zvolíme třídní hraní Magic the Gathering a do třídy se umístí sbírka karet poskytnutá od učitelů.

V aplikaci je nutné, aby jakékoliv zásahy neovlivňovaly negativně ostatní subjekty nebo kolektiv.

Závěrem nutno podotknout, že cílem experimentu není vytvořit vazbu mezi subjekty Kub a Den, ale podpořit jakoukoliv socializační vazbu s ostatními subjekty. Interakce se subjektem Kub bude použita pouze ke statistickému ověření.

6.2.7 Stanovení hypotéz

Stanovené hypotézy budou sledovat celkovou změnu aktivity a změnu vztahu dvou subjektů.

Hypotéza č. 3: Participant Den zvýší svůj celkový průměr vyslaných signálů

Budou porovnány průměry všech signálů před a po u subjektu Den, a stanoveny hladiny pomocí výběrového testu o průměrech – závislé vzorky významnosti.

Hypotéza č. 4: Participant zvýší svůj průměr vzájemných sociálních vztahů se subjektem Kub

Budou porovnány průměry všech signálů před a po mezi subjekty Den a Kub, a stanoveny hladiny pomocí Dvou výběrového testu o průměrech – závislé vzorky významnosti.

6.2.8 Kontrolní pozorování

Druhé pozorování proběhlo měsíc po ukončení prvního pololetí, v obdobném rozložení hodin a přestávek, opět v pozorovacím čase 6 hodin čistého času. Třída vzhledem k zimnímu měsíci není tak horká. Zasedací pořádek se nezměnil, ani nebyly zpozorovány výrazné biologické odchylky u subjektů od prvního pozorování. V tomto pozorování se objevilo několik nových subjektů, ale vzhledem k přetrvávající pasivitě subjektu Den byly interakce opravdu raritní a bylo nutné přidat pouze subjekt Bv.

6.2.9 Výzkumný vzorek

Dívky: Mag, Ul, Jar, Bv

Chlapci: Den, Voj, Vi, Kub, Pe, Rad

Subjekty jiné národnosti: Den, Ul

Sociální chování retest

V tomto směru chování byl zaznamenán nárůst interakcí okolo subjektu, a to jak vyslaných, tak přijatých. Mimo běžnou komunikaci bylo možné zaznamenat i dva případy prezentace se subjektem Kub, a také herní chování mezi subjekty Voj, Kub a Den. (Tabulka č. 17)

Tabulka 17 Sociální chování retest

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Bv	Akceptor
Den	0	2	1	13	0	2	4	2	1	3	28
Voj	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Vi	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Kub	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
Pe	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rad	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Mag	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8

Ul	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Jar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bv	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Donor	36	2	1	13	0	2	4	2	1	3	64

Lokomoční chování retest

Do této kategorie se výrazně promítla nastalá herní situace mezi subjekty Den, Voj, Vi, Pe, a Kub, proto byly zaznamenány jak poziční, tak statické interakce, jako pronásledování, vyhnání a únik. Nejvíce však bylo možné sledovat poziční situace, hlavně ze strany subjektů subjektů Bv a Mag. (Tabulka č. 18)

Tabulka 18 Lokomoční chování retest

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Bv	Akceptor
Den	0	0	1	5	0	2	3	1	0	0	12
Voj	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Vi	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Kub	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Pe	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rad	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Mag	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
Ul	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Jar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bv	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Donor	42	0	1	5	0	2	3	1	0	0	54

Agonistické chování retest

V této kategorii byly interakce také zvýšeny proběhlou hrou mezi subjekty Den, Voj, Vi, Kub, Pe. Jednalo se zejména o interakce typu provokace, povzbuzování, kontaktní hra, pronásledování, útek, a také vokalizační jevy dominantního typu. Interakce mezi subjekty Den a Mag s Ul byly typu okřikování a odsekávání. Také byla pozorována prezentace sekundárních pohlavních znaků subjektem Voj, konkrétně ukázka svalů a žil na pravé ruce. Během pozorování nebyly zaznamenány žádné hostilní interakce. (Tabulka č. 19)

Tabulka 19 Agonistické chování retest

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Bv	Akceptor
Den	0	3	1	2	0	0	2	1	0	0	9
Voj	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Vi	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3

Kub	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Pe	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Rad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mag	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
Ul	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Jar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bv	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	26	3	1	2	0	0	2	1	0	0	35

Afiliativní chování retest

Zde se projevovali především jevy typu usmířování během hry mezi subjekty Den, Voj, Vi, Kub, Pe. Také bylo několikrát zaznamenáno obdarování mezi subjekty Kub a Den. Bylo možné sledovat od všech subjektů občasně pečovatelské tendence směrem k subjektu Den. (tabulka č. 20)

Tabulka 20 Afiliativní chování retest

	Den	Voj	Vi	Kub	Pe	Rad	Mag	Ul	Jar	Bv	Akceptor
Den	0	1	1	5	1	0	2	1	0	1	12
Voj	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Vi	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Kub	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Pe	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Rad	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Mag	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Ul	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Jar	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bv	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Donor	21	1	1	5	1	0	2	1	0	1	33

6.2.10 Shrnutí

Celkem bylo zaznamenáno 186 interakcí, z toho 61 interakcí bylo vysláno subjektem, což je okolo 4,42 interakcí za minutu. Nárůst interakcí je z části ovlivněn hrou bez zřejmého tématu, kdy se mezi sebou chlapecké subjekty vzájemně provokovali, lehce pošťuchovali a pronásledovali (tabulky č. 18, 19). Interakce subjektu Mag zůstaly ve stejném rozložení s nepatrným nárůstem, ale stále v podobě přátelského komandování v běžných věcech bez zřejmého významu (tabulky č. 19, 20). Také bylo možné zpozorovat rozložení komunikace (tabulky č. 17, 20) a jiných sociálních jevů malé formování skupinky okolo subjektu Den. To se projevovalo převážně společným separováním od ostatních skupin a provozování,

aktivit, převážně na mobilu, a občasnou prezentací a komunikací. V tabulce č. 20 lze také sledovat nárůst interakcí směrem k subjektu, což se projevovalo zejména v situacích, kdy ostatní spolužáci bez vyzvání pomáhali subjektu nacházet správné pasáže v učebnici, a půjčovali subjektu Den pomůcky. To bylo možné pozorovat zejména ze strany subjektu Mag. Dále lze vidět mírný nárůst interakcí dominantního charakteru (tabulky č. 18, 19) směrem

k ostatním subjektům, přesto subjekt zůstává stále v ústraní a je velice pasivní.

6.2.11 Vyhodnocení Hypotéz

Hypotéza č. 3: Participant Den zvýší svůj celkový průměr signálů

Tato hypotéza byla potvrzena, celkový průměr počtů vyslaných signálů se statisticky významně zvýšil. Podrobný výpočet naleznete na obrázcích č. 7 a 8.

3) změna průměru interakcí mezi subjekty Kub a Den (T-test)			
	Den		
	počet interakcí		
	Před	Po	
Soc	15	28	Hypotéza 0: Průměrná hodnota celkových interakcí zůstala stejná Hypotéza 1: Průměrná hodnota celkových interakcí se změnila Testové kritérium: $T = \frac{\sqrt{N} \cdot D}{Sd}$
Lok	7	12	
Ago	2	9	
Afil	6	12	
			N = počet měření D = průměrná diference hodnot Sd = směrodatná odchylka z diferencí

Obrázek 7 Výpočet hypotéza 3

Testové kritérium výpočet:	
Tabulka diferencí	
Diference	
-13	
-5	
-7	
-6	
N =	4
D =	-7,75
Sd =	3,59397644
T =	-4,3127717
Kritický obor při 5% hladině a 3 stupních volnosti: [Wα] - (hodnota nalezená v tabulce TTEST)	
Wα =	3.182
T > Wα	
4.3127 > 3.182	
Závěr = Na hladině významnosti alfa 0.05 se prokázalo, že průměrná interakce mezi subjekty Kub a Den se liší v průměru o -7.75 interakcí	

Obrázek 8 Výpočet hypotéza 3

Hypotéza č. 4: Participant zvýší svůj průměr vzájemných sociálních vztahů se subjektem Kub

Tato hypotéza byla potvrzena, průměr vzájemných sociálních interakcí mezi subjekty statisticky významně vzrostl. Podrobný výpočet viz obrázky č. 9 a 10.

4) Změna průměrného počtu interakcí mezi subjekty Den a Kub (T-test)																
<table border="1"> <tr> <th colspan="2">Denis => Kub</th> </tr> <tr> <th colspan="2">počet interakcí</th> </tr> <tr> <th>Před</th> <th>Po</th> </tr> <tr> <td>Soc</td> <td>13</td> </tr> <tr> <td>Afil</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>Soc Kuba</td> <td>11</td> </tr> <tr> <td>Afil Kuba</td> <td>4</td> </tr> </table>			Denis => Kub		počet interakcí		Před	Po	Soc	13	Afil	5	Soc Kuba	11	Afil Kuba	4
Denis => Kub																
počet interakcí																
Před	Po															
Soc	13															
Afil	5															
Soc Kuba	11															
Afil Kuba	4															
Hypotéza 0: Průměrná hodnota celkových interakcí zůstala stejná Hypotéza 1: Průměrná hodnota celkových interakcí se změnila																
Testové kritérium: $T = \frac{\sqrt{N} \cdot D}{Sd}$																
N = počet měření D = průměrná diference hodnot Sd = směrodatná odchylka z diferencí																

Obrázek 9 Výpočet hypotéza 4

Testové kritérium:	
Tabulka diferencí	
Diference	
-12	
-3	
-10	
1	
N =	4
D =	-6
Sd =	6,05530071
T =	-1,9817348
Kritický obor při 5% hladině a 3 stupních volnosti: [Wα] - (hodnota nalezená v tabulce TTEST)	
Wα = 3.182	
T > Wα	
1.9817 > 3.182	
měření a velkému rozptylu hodnot prokázat za statisticky významnou, a proto musíme přijmout	

Obrázek 10 Výpočet hypotéza 4

6.2.12 Vyhodnocení

Podle potvrzení obou hypotéz a celkového zaznamenaného nárůstu interakcí okolo subjektu Den lze říci, že se situace subjektu vyvíjí pozitivním směrem. I přes přetrvávající bariéru si subjekt vytvořil určité vztahy a svůj třídní stereotyp. Dle nárůstu interakcí v krátkém čase lze také říci, že by se situace mohla v budoucnu nadále zlepšovat, avšak stále je třeba pokračovat v široké škále podpůrných opatřeních, zejména socializačních. Také se utváří

vztah se subjektem Kub, jak můžeme vidět v potvrzené hypotéze číslo 4. Z čehož též můžeme usuzovat, že podpora se vyvíjí žádoucím směrem, i když v pomalém tempu.

6.3 Situace žáka 3: Participant G

Další pozorování bylo zaměřeno na dívku s nadměrnou expresí při výchovných předmětech. Pozorování proběhlo po dobu 8 vyučovacích hodin ve vybraných hodinách. Poté zhruba měsíc po aplikaci metody bylo ve stejnou dobu a ve stejných předmětech provedeno kontrolní pozorování. Čas kontrolního měření bude záviset na stavu třídy a učitelského sboru.

6.3.1 Třída a situace

Experiment proběhl v 8. ročníku základní školy, ve třídě o počtu 23 žáků, z toho 13 dívek a 10 chlapců. Třída má standardní rozložení lavic ve třech řadách, kdy pouze v první lavici v řadě nejdále u katedry sedí subjekt G bez souseda. Okna jsou situována na severní stranu budovy. Třída má standardní béžovou barvu s nástěnkou, ale není nijak zvláště vyzdobená. Prostor je velký a ve třídě je mírná ozvěna.

6.3.2 Participant G

Subjekt je dívka menšího vzrůstu a hubené postavy. Dle nepatrných sekundárních pohlavních znaků a nepřítomnosti akné pravděpodobně v neurčitém stádiu puberty.

6.3.3 Výzkumný vzorek

Žáci jsou v textu z důvodů zachování anonymity označování vybranými přezdívkami a souhrnně jsou označováni jako subjekt.

Dívky: G, Mik, Ca, Ra

Chlapci: Fi, Ov, Kud, Blond

Sociální chování

Zde byli zaznamenány, převážně interakce komunikačního charakteru a prezentace doprovázené hlasitou vokalizací, také povzbuzování. Interakce byli převážně mezi subjekty G, Mik a Fi. (tabulka č. 21)

Tabulka 21 Sociální chování

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	18	7	4	38	2	4	7	80
Mik	17	0	0	0	0	0	0	0	17
Ca	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Ra	6	0	0	0	0	0	0	0	6
Fi	30	0	0	0	0	0	0	0	30
Ov	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Kud	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Blond	6	0	0	0	0	0	0	0	6
Donor	71	18	7	4	38	2	4	7	151

Lokomoční chování

Zaznamenané jevy jsou převážně jevy statické v kontextu zaujímání pozic a v malé míře lokomoční s uvolněním prostoru. Interakce jsou rovnoměrné. (tabulka č. 22)

Tabulka 22 Lokomoční chování

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	3	0	2	5	1	3	2	16
Mik	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Ca	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ra	5	0	0	0	0	0	0	0	5
Fi	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Ov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kud	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Blond	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Donor	20	3	0	2	5	1	3	2	36

Agonistické chování

Zpozorované interakce byly vždy vokálního charakteru ve stylu okřikování a odseknutí. Zde jsou vidět časté interakce mezi subjekty G a Fi. Žádná situace neměla hostilní charakter. (tabulka č. 23)

Tabulka 23 Agonistické chování

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	4	3	2	14	2	3	3	31
Mik	5	0	0	0	0	0	0	0	5
Ca	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Ra	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Fi	13	0	0	0	0	0	0	0	13
Ov	3	0	0	0	0	0	0	0	3

Kud	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Blond	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Donor	37	4	3	2	14	2	3	3	68

Afiliativní chování

Všechny zaznamenaná jevy byli převážně v kontextu usmířování a s aktivitami na mobilech. Zhruba polovina jevů byla doprovázena hlasitou vokalizací. (Tabulka č. 24)

Tabulka 24 Afiliativní chování

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	2	1	2	4	2	1	2	14
Mik	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Ca	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ra	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fi	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Ov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kud	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Blond	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	6	2	1	2	4	2	1	2	20

6.3.4 Shrnutí

Během pozorování bylo zaznamenáno 275 interakcí, z toho subjekt G vyslal interakcí 143. To zejména se subjektem Fi a Mik. V pozorovaných hodinách, vzhledem k jejich charakteru, často probíhaly různé samostatné činnosti, žádná nebyla skupinová. Během hodin subjekty, pokud vyloženě nemusely tak neopouštěly svá místa a většina interakcí byla vokálních, kdy se subjekty dohadovaly o náhodných věcech. Většinu debat vedl a dominoval subjekt G. Spolu se subjektem Fi, později se zapojil subjekt Mik a zřídka subjekty Ca a Blon. Následně situace vokalizačně usměrňovali ostatní subjekty ve třídě. Samostatně do interakcí zasahoval subjekt Ra, a to též zejména hlasitou vokalizací ve snaze situaci ukončit. Tyto situace se opakovaly po většinu pozorovaného času. Žádná ze situací nebyla vyloženě hostilní. Debaty a roztržky se vedly o různých běžných věcech jako přesun do učebny nebo diskuze nad zadáním práce. Celkově by se dalo z empiristického pohledu říci, že třída působí hlučně.

Také z pozorování lze říci, že subjekt Ra působí na třídu dominantně, hlavně k subjektům G a Fi. (tabulky č. 22, 23)

6.3.5 Návrh metody

Subjekt G vysílá přibližně 5 interakcí za minutu. Počet interakcí je značně ovlivněn intenzitou nastalých situací, proto nelze říci, že je četnost rozložena rovnoměrně. Z dat lze říci, že subjekt není přímo dominantní, ale ani příliš submisivní. Pouze k subjektu Ra vysílá nejméně interakcí s dominantním charakterem, a to přesto, že v opačném směru interakce zaznamenány byly (tabulky č. 22, 23). Umístění subjektů G a Fi je ve stejné řadě, pouze oba sedí na různých koncích s tím, že subjekt G sedím v lavici první. Mezi subjekty je též umístěn subjekt Mik a dalo by se říci, že se jedná o nejaktivnější ze tří řad lavic. Subjekt Ra sedí u katedry se subjektem Blond, ostatní subjekty jsou rovnoměrně rozmístěny ve třídě.

Také lze usuzovat z tabulky č. 21 a pozorování, že subjekty G, Mik a Fi tvoří skupinu propojenou komunikací. Po rozhovoru s třídním učitelem a školními metodiky bylo shledáno adekvátním vyzkoušet změnu rozmístění třídy. V tomto případě se bude jednat o minoritní zásah, a to prohození subjektu Mik a jeho partnera v lavici se subjekty Blond a Rad. Záměrem je vložení rušivého elementu pro komunikaci. Dále jsou také vhodné dlouhodobé činnosti při třídnických hodinách soustředěných na třídní atmosféru či stmelovací aktivity. V neposlední řadě by bylo na místě zvolit odlišné metody při výuce, tzn. vynechat ty, které podněcují nežádoucí aktivitu.

V tomto případě budeme postupovat se záměrem co nejméně negativně ovlivnit ostatní subjekty. Aplikované metody budou mít záměr v podpoře celého kolektivu, pouze ověřování proběhne u vybraných dat.

6.3.6 Stanovení hypotéz

Metody budou zaměřeny na celkové snížení aktivity subjektu G, pomocí různých podpůrných opatření a umístěním komunikační bariéry subjektem Ra. V hypotézách se zaměříme nejprve na celkový počet interakcí subjektu, a poté zda se změní charakter interakcí se subjektem Mik po jeho přemístění.

Hypotéza č. 5: Participant G sníží svůj celkový počet interakcí

Porovnání průměru všech signálů před a po u subjektu G, stanovení hladiny pomocí Dvou výběrového testu o průměrech – závislé vzorky významnosti.

Hypotéza č. 6: Vzájemné interakce participantů G a Mik změní svůj poměr

Porovnání rozptylu všech druhů chování před a po u subjektu G a Mik. Stanovení hladiny významnosti pomocí F-testu.

6.3.7 Kontrolní test a třídní situace

Vzhledem k velké frekvenci absence žáků mohl kontrolní test proběhnout až 2 měsíce po aplikaci podpůrných metod. Pozorování proběhlo v podobném složení třídy, kterého se zúčastnily všechny předchozí subjekty a žádný z dalších subjektů do interakcí nijak výrazně nezasahoval. Situace ve třídě se jeví klidnějšího rázu. Nutno podotknout, že subjektům G a Fi bylo uděleno kázeňské opatření, což se může projevit na četnosti pozorovaných dat. Pozorování proběhlo 5 týdnů od udělení tohoto opatření. Subjekty rad a Blond na své přemístění prý reagovali neutrálně.

6.3.8 Výzkumný vzorek

Dívky: G, Mik, Ca, Ra

Chlapci: Fi, Ov, Kud, Blond

Sociální chování retest

V kontrole tohoto chování byli převážně pozorovány komunikační tendence a prezentace různých věcí. Zde nám přetrvává nejvyšší počet interakcí mezi subjekty G a Fi. Nově se do této komunikační dvojice přidávají subjekt Ra a Blond. (tabulka č. 25)

Tabulka 25 Sociální chování retest

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	7	4	9	13	3	5	11	52
Mik	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Ca	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Ra	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Fi	11	0	0	0	0	0	0	0	11
Ov	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Kud	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Blo	9	0	0	0	0	0	0	0	9
Donor	39	7	4	9	13	3	5	11	91

Lokomoční chování retest

Zde byly zpozorovány interakce pozičních charakterů V kontextu se jednalo o zaujímání vhodných pozic s postoji a občasným obsazováním cizích míst. Též proběhl jeden jev pronásledování a úniky mezi subjekty G a Fi. (Tabulka č. 26)

Tabulka 26 Sociální chování retest

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	2	1	1	3	2	4	1	14
Mik	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Ca	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Ra	6	0	0	0	0	0	0	0	6
Fi	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Ov	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Kud	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Blo	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Donor	21	2	1	1	3	2	4	1	35

Agonistické chování retest

Vysledované interakce tohoto typu byly pouze vokálního charakteru. Jednalo se opět především o okřikování a případně odsekávání, ne však příliš časté. Žádná ze zaznamenaných situací nebyla vyloženež hostilní. (Tabulka č. 27)

Tabulka 27 Agonistické chování retest

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	4	3	2	14	2	3	3	31
Mik	5	0	0	0	0	0	0	0	5
Ca	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Ra	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Fi	13	0	0	0	0	0	0	0	13
Ov	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Kud	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Blo	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Donor	37	4	3	2	14	2	3	3	68

Afiliativní chování retest

V této pozorovací kategorii se jednalo zejména o jevy upevňující nebo tvořící vazby a usmiřovací interakce. Většina pozorovaných situací byla doprovázena velmi hlasitou vokalizací. (Tabulka č. 28)

Tabulka 28 Afiliativní chování retest

	G	Mik	Ca	Ra	Fi	Ov	Kud	Blond	Akceptor
G	0	1	0	3	2	0	2	3	11
Mik	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Ca	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ra	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Fi	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Ov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kud	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Blo	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Donor	11	1	0	3	2	0	2	3	22

6.3.9 Shrnutí a ověření

Během kontrolního pozorování bylo zaznamenáno celkem 216 jevů, z toho jich subjekt G vyslal 108, což je zhruba 3,3 interakce za minutu. Situace ve třídě nebyla tak intenzivně hlučná jako v pozorování prvním. Rozložení interakcí mezi subjekty zůstalo v podobném charakteru, pouze subjekty Ra a Blond mají zvýšené interakce směrem k subjektu G. Oproti tomu se snížila frekvence komunikace mezi subjekty G a Fi (tabulka č. 25). Zde je těžké usuzovat, zda subjekt Ra působí jako komunikační bariéra, ale jeho interakce směrem k subjektu G jsou stále nejpočetnější, pokud zohledníme i počet dominantních interakcí vyslaných subjektem G k Ra. Lze také říci, že se pozitivně snížil počet celkových interakcí. Ve třídě panovala většinou neefektivní atmosféra s občasnými hlučnými diskusemi. Těchto diskusí se zpravidla účastnily subjekty G, Fi a Mik, a vznikaly převážně nad tématy školní práce, či nad přesunem třídy do odborných učeben. Tyto diskuse často ukončoval subjekt Ra hlasitou vokalizací, zřídka podpořen subjektem Mik. Ostatní subjekty se do interakcí zapojovali pouze občasně, pokud se jich týkaly. Zbytek času žáci neupouštěli svoje místo mimo přestávek, které trávili na chodbě s ostatními třídami.

6.3.10 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 5: Participant G sníží svůj celkový průměr vyslaných signálů

Tato hypotéza se nepotvrdila. I po poklesu signálů v afiliativní oblasti nedošlo k statisticky významnému poklesu průměru vyslaných signálů. Podrobný popis výpočtu viz obrázky č. 11 a 12.

5) Změna průměrného počtu interakcí u subjektu G (T-test)																															
		Hypotéza 0: Průměrná hodnota celkových interakcí zůstala stejná																													
		Hypotéza 1: Průměrná hodnota celkových interakcí se změnila																													
		Testové kritérium: $T = \frac{\sqrt{N} \cdot D}{Sd}$																													
		N = počet měření																													
		D = průměrná diference hodnot																													
		Sd = směrodatná odchylka z diferencí																													
<table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <thead> <tr> <th colspan="4">G</th> </tr> <tr> <th colspan="4">počet interakcí</th> </tr> <tr> <th></th> <th>Před</th> <th>Po</th> <th></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Afil</td> <td>80</td> <td>52</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Lok</td> <td>16</td> <td>14</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Ago</td> <td>31</td> <td>31</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Groom</td> <td>14</td> <td>11</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				G				počet interakcí					Před	Po		Afil	80	52		Lok	16	14		Ago	31	31		Groom	14	11	
G																															
počet interakcí																															
	Před	Po																													
Afil	80	52																													
Lok	16	14																													
Ago	31	31																													
Groom	14	11																													

Obrázek 11 Výpočet hypotéza 5

Tabulka diferencí	
Diference	
28	
2	
0	
3	
N =	4
D =	8,25
Sd =	13,2256065
T =	1,24757984
Kritický obor při 5% hladině a 3 stupních volnosti: [Wα] - (hodnota nalezená v tabulce TTEST)	
Wα = 3.182	
T > Wα	
1.2475 > 3.182	
hypotéza 0, že průměrný počet interakcí zůstává stejný	

Obrázek 12 Výpočet hypotéza 5

Hypotéza č. 6: Vzájemné interakce participantů G a Mik změní svůj poměr.

Tato hypotéza byla potvrzena, nastala statisticky významná změna rozptylu interakcí mezi subjekty G a Mik. Podrobný výpočet viz obrázky č. 13, 14 a 15.

6) Změna variace interakcí u subjektu G vůči subjektu Mik (F test)								
	G Soc	G lok	G Ago	G Afil	Mik Soc	Mik Lok	Mik Ago	Mik Afil
Před	18	3	4	2	17	4	5	3
Po	7	2	4	1	4	3	5	2

Hypotéza 0: $\sigma_1^2 = \sigma_2^2$ = variace vyslaných a přijatých interakcí zůstává stejná
Hypotéza 1: $\sigma_1^2 \neq \sigma_2^2$ = variace vyslaných a přijatých interakcí se liší

Obrázek 13 Výpočet hypotéza 6

$$F = \frac{S_1^2}{S_2^2}$$

Obrázek 14 Výpočet hypotéza 6

Kritický obor:				
K= $F > F_{\alpha}(m-1, n-1)$				
K= $F > F_{0.05}(7, 7)$				
K= $F > 3.79$				
K = 11.53 > 3.79				
($F_{\alpha}(m-1, n-1)$ = je nalezená hodnota z tabulky F testu [DF1 = 7 , DF2 = 7])				
Závěr = Na hladině významnosti alfa 0.05 se prokázalo, že se variace vyslaných a přijatých interakcí liší				

Obrázek 15 Výpočet hypotéza 6

6.3.11 Vyhodnocení

V této části experimentu se nepotvrdil předpoklad celkového snížení vyslaných signálů subjektu, však došlo k celkovému snížení počtu komunikačních tendencí. Tuto změnu lze přičítat zejména vhodnějšímu situačnímu rozmístění mezi subjekty G a Fi.

U druhé hypotézy nebyla zaznamenána změna vztahu signálů mezi subjekty G a Mik, kde byla ověřována účinnost komunikační bariéry. Objektem pozorování také bylo, zda subjekt upřednostní svůj další preferenční objekt ke komunikaci, pokud bude mít lepší podmínky. Nejspíše vzhledem k rušivému charakteru vzájemných interakcí, ovlivněných subjektem Ra, a charakteru vysílaných signálů k subjektu Ra, došlo k celkovému snížení a změně rozptylu jejich interakcí. Celkově subjekt G svoje signály rozměnil mezi ostatní subjekty, ale jeho komunikační tendence se výrazně snížily. Ostatní druhy interakcí tohoto subjektu se prozatím nemění. Žáci budou nadále na třídnických hodinách provádět převážně podpůrné aktivity. Nový zasedací pořádek celkově vyhovuje, a subjekty G, Fi a Mik mají navštívit školního metodika a dojít k dohodě pro zlepšení situace ve třídě.

6.4 Situace žáka č. 4: Participant Luk

V další části se práce věnuje pozorování účinnosti opatření nastavených ke změně třídního chování po sérii incidentů mířených proti subjektu.

Vzhledem k této situaci již byla udělena výchovná opatření, a byla vybrána metodika k revitalizaci třídy. Pozorování se zaměří na první dny po aplikaci metod, kdy by mělo dojít k uzavření situace, Následně po uplynutí 4 měsíců bude ověřeno, zda se kolektiv vyvíjí pozitivním směrem.

6.4.1 Třída a situace

Třída je umístěna na východní stranu v posledním patře budovy, a bývá v ní často horko. Třidu navštěvuje 25 žáků, z toho 10 dívek a 13 chlapců. Třída má standardní rozložení lavic ve třech řadách.

Ve třídě se v posledních měsících řešilo hostilní chování vůči subjektu Luk. Jednalo se především o opakující se herní situace, kde předmět Luk představoval subjekt zábavy, třeba zavírání ve skříni, nebo držení dveří a podobně. Subjekt Luk se situací údajně účastnil dobrovolně a často se u nich i bavil, občas pro něj však přesáhly únosnou míru. Do toho také vstupovali hlasité vokální projevy, a to nejen směrem k subjektu Luk. Toho se údajně účastnily 3 žáci ze třídy. Ostatní subjekty, hlavně dívky tyto, situace obtěžovali a po vlastních pokusech usměrnění, kontaktovali třídního učitele, který následně situaci řešil. Na toto chování škola reagovala různými metodickými postupy dle návrhu školního metodika,

psychologa a třídního učitele. Aplikované metody, mimo výchovného opatření v podobě třídní důtky, mířily do třídnických hodin. Jednalo se také o stmelovací výjezdy a společné rozhovory zaměřené hlavně na empatii.

6.4.2 Participant Luk

Subjekt je 12letý chlapec nižšího věku, zřejmě v počátečních stádiích puberty, což lze usuzovat dle minimálních sekundárních pohlavních znaků, absence akné a postavy bez osvalení. Subjekt sedí v druhé lavici před katedrou přímo u okna, tedy v levé řadě. Subjekt z prvního dojmu nepůsobí nijak zvláště. Jeho školní prospěch a výkony se dle učitelů dají považovat za lehce nadprůměrné.

6.4.3 Výzkumný vzorek

Žáci jsou v textu z důvodů zachování anonymity označováni vybranými přezdívkami a souhrnně jsou označováni jako subjekt.

Chlapci: Luk, Le, Ka, Vo, Vla

Dívky: Pas, Tal, Bry

Subjekty systematicky pronásledování za hostilní chování: Le, Ka, Vo

6.4.4 Pozorování

Toto pozorování probíhalo o přestávkách, a v hodinách, a to i venku či na školní zahradě v hodinách tělesné výchovy, z důvodu možnosti lepšího prostředí pro rozpoznání cílových aktivit.

Čas pozorování byl stanoven na 8 hodin čistého času ve dvou týdnech.

Sociální chování

V této kategorii bylo sponzorováno převážně komunikační a herní chování mezi subjekty Luk, Le, Ka a Vo. Také se vyskytuje i chování protekční, a to mezi subjekty Vo a Luk. (Tabulka č. 29)

Tabulka 29 Sociální chování

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
--	-----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----------------

Luk	0	19	12	23	6	2	1	5	68
Le	20	0	0	0	0	0	0	0	20
Ka	12	0	0	0	0	0	0	0	12
Vo	25	0	0	0	0	0	0	0	25
Vla	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Pas	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Tal	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Bry	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Donor	72	19	12	23	6	2	1	5	140

Lokomoční chování

V tomto směru pozorování byly zaznamenány interakce převážně směřované k subjektu, a to často během herního chování. Proto šlo převážně o jevy dynamické ve stylu pronásledování, uvolnění prostoru a útěk. A to zejména mezi subjekty Luk, Le, Ka, Vo, ostatní subjekty měli se s Luk převážně statické poziční interakce a uvolňování prostoru. (Tabulka č. 30)

Tabulka 30 Lokomoční chování

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
Luk	0	3	2	2	1	0	1	1	10
Le	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Ka	14	0	0	0	0	0	0	0	14
Vo	19	0	0	0	0	0	0	0	19
Vla	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Pas	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Tal	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Bry	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Donor	54	3	2	2	1	0	1	1	64

Agonistické chování

V této kategorii byly zaznamenány vokální projevy typu provokace ze strany subjektu Luk k subjektům Ka a Vo, a mezi subjekty Luk a Le kontaktní hry. Ostatní subjekty se projevovali pouze vokalizací typu okřikování. (Tabulka č. 31)

Tabulka 31 Agonistické chování

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
Luk	0	3	4	4	0	0	0	0	11
Le	4	0	0	0	0	0	0	0	4

Ka	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Vo	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Vla	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Pas	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Tal	12	0	0	0	0	0	0	0	12
Bry	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Donor	34	3	4	4	0	0	0	0	45

Afiliativní chování

Jevy v tomto směru byli v kontextu dvoření ze strany subjektu Luk k subjektu Vo, poté sblíživací jevy s ostatními subjekty ve stylu povzbuzování. (Tabulka č. 32)

Tabulka 32 Afiliativní chování

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
Luk	0	2	0	3	0	0	0	0	5
Le	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Ka	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vo	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vla	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pas	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tal	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Bry	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	4	2	0	3	0	0	0	0	9

6.4.5 Shrnutí

Celkem bylo zaznamenáno 258 interakcí, z toho 94 vyslal subjekt Luk. Třída působí celkově klidným dojmem, hry a jiné větší aktivity se děly během pozorování obdobně jako v minulém měření a všechny subjekty, tedy Luk, Le, Ka, Vo, se jich účastnili dobrovolně. Z empiristického hlediska je není třeba pokládat za hostilní, což lze také vidět v tabulce č. 29, kde jsou časté dvousměrné vztahy mezi těmito subjekty. V určité míře her a dynamických interakcí byl iniciátorem subjekt Luk, který k akci provokací vyzval subjekt Vo. Tyto situace byly například různé brání věcí, jako třeba chipsů nebo mobilního telefonu, a následná hra s pronásledováním a útekem, kterého se zúčastňovaly v různé frekvenci ostatní výše zmíněné subjekty. Také zde bylo možno vidět několikrát se opakující kontaktní hru mlácení polštáři z gauče umístěného ve třídě. Tuto akci na střídačku iniciovaly subjekty Luk, Le a jednou subjekt Ka (tabulky č. 30, 31). Tyto akce byly hlavně mezi chlapeckými subjekty, subjekty dívčí akce s malou frekvencí usměřňovaly hlasitými vokálními projevy,

jak lze vidět v tabulce č. 31. Také nutno říci, že většina významných interakcí probíhala během přestávek, kdy se žáci přesouvali mezi učebnami. Jinak většinu času třída tráví s mobilními telefony.

6.4.6 Návrh metody

Subjekt se zdál být během pozorování v příjemné náladě a nevykazoval žádné výrazné známky stresu. Aktivit se účastnil dobrovolně, i pokud je přímo nevyvolával, ale celkově je ve většině her ten, který prohraje nebo uniká. Ve vztahu k dívčím subjektů, byl Luk pasivně submisivní. Subjekt ve většině případů během pozorování uvolňoval prostor ostatním subjektům, třeba v uličce nebo při procházení dveřmi, a to zejména subjektu Vo, kterého i ve dvou případech pustil ve frontě. Subjekt Ka je také velmi často v přítomnosti a dalo by se říci, že se „sveze“ se subjektem Vo.

Z pozorování se dá říct, že nastalá situace ve třídě nijak výrazně nezasáhla do klimatu třídy. Je ale také dobré brát zřetel na fakt, že udělené tresty a přítomnost pozorovatele mohou ovlivnit sbíraná data. Proto bude v kontrolním testu ověřována hlavně změna v asertivitě k ostatním subjektům ve směru změny dat mezi tabulkami č. 30 a 31 poté charakter třídního klimatu v tabulkách č. 29 a 32. Zde by měly být data nejprokazatelnější. Změna asertivity subjektu je navíc jedním z předmětů zvolených metod k revitalizaci třídy.

6.4.7 Stanovení hypotéz

Hypotézách se zaměří na sledování působení podpurných opatření. Nejprve na změnu asertivitu subjektu Luk. Poté, zda opatření budou mít vliv na sociální interakce subjektu.

Hypotéza č. 7: Změna rozptylu vyslaných a přijatých interakcí sub-dom participanta Luk

Porovnání rozptylu přijatých a vyslaných dominantních signálů před a po u subjektu Luk. Stanovení hladiny významnosti pomocí F-testu.

Hypotéza č. 8: Participant Luk nezmění průměr celkových sociálních interakcí

Porovnání průměru sociálních signálů před a po u subjektu Luk, stanovení hladiny pomocí Dvou výběrového testu o průměrech – závislé vzorky významnosti.

6.4.8 Kontrolní pozorování

Pozorování proběhlo v novém pololetí zhruba 4 měsíce od aplikování metod, a to během dvou týdnů. Subjekt byl pozorován 8 hodin čistého času. Pro pozorování byly vybírány ty dny, kde byli přítomni ve třídě stejné subjekty. Během uplynulého času neproběhly u žádného ze subjektů žádné významné biologické změny.

6.4.9 Výzkumný vzorek

Chlapci: Luk, Le, Ka, Vo, Vla

Dívky: Pas, Tal, Bry

Subjekty systematicky pronásledované za hostilní chování: Le, Ka, Vo

Sociální chování retest

Zaznamenané jevy byly převážně herní. Také převládala prezentace s komunikací ve stejném rozložení subjektů, jako v prvním pozorování. (Tabulka č. 33)

Tabulka 33 Sociální chování retest

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
Luk	0	14	19	18	4	3	2	4	64
Le	15	0	0	0	0	0	0	0	15
Ka	18	0	0	0	0	0	0	0	18
Vo	16	0	0	0	0	0	0	0	16
Vla	5	0	0	0	0	0	0	0	5
Pas	6	0	0	0	0	0	0	0	6
Tal	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Bry	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Donor	66	14	19	18	4	3	2	4	130

Lokomoční chování retest

V tomto typu chování byly zaznamenány interakce převážně doprovázející herní situace, tentokrát nejčastěji mezi subjekty Luk a Vo. Zbytek jevů byl v kontextu uvolňování prostoru či v pozičních interakcích. (Tabulka č. 34)

Tabulka 34 Lokomoční chování retest

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
Luk	0	2	3	6	3	1	2	1	18
Le	5	0	0	0	0	0	0	0	5
Ka	5	0	0	0	0	0	0	0	5

Vo	14	0	0	0	0	0	0	0	14
Vla	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Pas	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Tal	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Bry	4	0	0	0	0	0	0	0	4
Donor	36	2	3	6	3	1	2	1	54

Agonistické chování retest

Zde byli pozorovány převážně jevy pronásledování a úniku doprovázející herní situace. Taká byl zaznamenán pokles ve vokalizacích od dívčích subjektů, nejspíše vzhledem k celkovému poklesu dynamických aktivit. (Tabulka č. 35)

Tabulka 35 Agonistické chování retest

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
Luk	0	1	3	4	2	0	1	0	11
Le	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Ka	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Vo	7	0	0	0	0	0	0	0	7
Vla	2	0	0	0	0	0	0	0	2
Pas	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tal	3	0	0	0	0	0	0	0	3
Bry	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Donor	18	1	3	4	2	0	1	0	29

Afiliativní chování retest

V této kategorii byly zaznamenány převážně jevy dvoření a ochránářského chování spojeného s herními situacemi. (Tabulka č. 36)

Tabulka 36 Afiliativní chování retest

	Luk	Le	Ka	Vo	Vla	Pas	Tal	Bry	Akceptor
Luk	0	0	0	2	0	0	0	1	3
Le	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Ka	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Vo	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Vla	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pas	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tal	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bry	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Donor	3	0	0	2	0	0	0	1	6

6.4.10 Shrnutí

Během pozorování bylo zaznamenáno celkem 219 interakcí, z toho subjekt Luk vyslal 96 signálů, tedy 3,75 signálu za minutu. Dění ve třídě bylo velice podobné jako při předešlém pozorování, do pozorování nezasahoval významně žádný další subjekt. Většina interakcí probíhala během her či jiných aktivních situací, což značně ovlivnilo průměr vyslaných interakcí subjektu za minutu. Opět během pozorování většina interakcí probíhala mezi subjekty Luk, Le, Ka a Vo, kde šlo převážně o různé herní situace, z většiny iniciované subjektem Luk, a to provokacemi k subjektům Vo a Ka. Ti zpravidla odpovídali a subjekt pronásledují Po takové situaci zpravidla následovala hra na honěnou, kterou je ukončovala hlasitá vokalizace dívčích subjektů. Žádná z herních situací ani vokálních roztržek nebyla hostilní. Z tabulek č. 34 a 35 lze vyčíst lehkou změnu u signálů vyslaných i přijatých subjektem Luk. Celkově se ale subjekt zdá velice submisivní. To on je zpravidla pronásledován nebo uvolňuje prostor ostatním, nejvíce subjektu Vo. Třída většinou během přestávek okupuje prostor u třídního gauče, zbytek žáků tráví přestávky na chodbách.

6.4.11 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 7: Změna rozptylu vyslaných a přijatých interakcí sub-dom participanta Luk

Hypotéza nebyla potvrzena, celkový rozptyl mezi vyslanými a přijatými dominantními signály se statisticky významně nezměnil. Podrobný výpočet viz obrázky č. 16, 17 a 18.

7)Změna variace vyslaných a přijatých interakcí u subjektu Luk				
	Vyslaný Lok	Vyslaný Agon	Přijatý Lok	Přijatý Agon
Před	10	11	54	34
Po	18	11	36	18

Obrázek 16 Výpočet hypotéza 7

Testové kritérium:	$F = \frac{S1^2}{S2^2}$		
S1 = směrodatná odchylka výběrového souboru			
S2 = směrodatná odchylka zkoumaného souboru			
S1 ² =	440,92		
S2 ² =	114,25		
F =	3,85922684		

Obrázek 17 Výpočet hypotéza 7

Kritický obor:							
K = F > F _α (m-1, n-1)							
K = F > F _{0.05} (3, 3)							
K = F > 9.28							
K ≠ 3.859 > 9.28							
(F _α (m-1, n-1) = je nalezená hodnota z tabulky F testu [DF1 = 3 , DF2 = 3])							
Závěr = Na hladině významnosti alfa 0.05 se neprokázalo, že by se variace vyslaných a přijatých interakcí lišila.							

Obrázek 18 Výpočet hypotéza 7

Hypotéza č. 8: Participant Luk nezmění průměr celkových sociálních interakcí

Hypotéza byla potvrzena, statistické ověření není třeba, na první pohled se počet signálů v obou kategoriích téměř nezměnil. Viz obrázek č. 19.

8) Počet vyslaných sociálních interakcí u subjektu			
	Luk		
	Před	Po	
Soc	68	64	
Afil	5	3	

Obrázek 19 Výpočet hypotéza 8

6.4.12 Vyhodnocení

Na základě pozorovaných dat výsledků hypotéz lze konstatovat, že situace okolo subjektu se vyvíjí příznivě. Nedošlo sice k žádné výrazné změně asertivity subjektu, ve smyslu vyslaných a přijatých dominantních signálů, ale podle celkové situace a změny lze uvažovat o zlepšení. Druhá hypotéza ukazuje, že sociální situace okolo subjektu je stále v podobném kontextu. Z dlouhodobého hlediska budou pokračovat podpurná opatření pro třídu i subjekt. Z empirického hlediska se situace ve třídě vyvíjí příznivým směrem. Subjekt Luk se také zdá nastalou situací nedotčen a psychicky v pořádku.

7 Diskuze

Období adolescence je obdobím „psychosociálního moratoria“. Je to čas, který společnost poskytuje jedinci, aby si vytvořil životaschopnou identitu“(Výrost a kol., 2008 s. 213). Většinu tohoto času tráví dospívající ve školách. Z tohoto důvodu je otázka neustálého zlepšování školního klimatu a jiných možností pro rozvoj žáků důležitá a může ovlivnit budoucí možnosti jedinců při začlenění do společnosti.

Ve své práci se zaměřuji na kvalitativní pozorování a podporu čtyř vybraných žáků základní školy Petřiny-Sever. U participantů Brýle a G byla věnována pozornost problematice jejich nadměrného projevození při hodinách. V obou těchto případech byl vytvořen komunikační blok. Na základě pozorovaných dat byl vybrán žák, s nímž participant sdíleli největší počet interakcí. Tento žák byl přesazen tak, aby mezi participantem a jím vznikl co největší vokální a vizuální blok. Do bližší vzdálenosti byli umístěni ti žáci, kteří na signály spíše neodpovídali

a komunikaci odmítali. Předpokladem bylo, že subjekty za takto změněných podmínek sníží svou celkovou aktivitu. Dle teoretických výstupů práce od Watzlavcika (2010) byla navržena opatření směřující k hypotézám 1, 5 - snížení interakce participantů. Během retestu tyto hypotézy však nebyly potvrzeny, ukázalo se, že aktivita participanta zůstala zachována, ale rozmělnila se mezi ostatní žáky. Lze spekulovat o tom, zdali i tento výstup není v důsledku pro třídu přínosný, neboť se participant dostává do většího kontaktu se třídním kolektivem a nevyrušuje pouze s jedním žákem. Také je možné, že rušivost participanta nespočívá v interakci s jediným žákem, ale důvody mohou být nakonec odlišné. (Ondráček, 1999) V tom případě mohl proběhnout chybný odhad finality participanta. Také je možné, že žáci trpěli určitým druhem frustrace z nenaplnění některé ze svých potřeb, a jejich nadměrná exprese byla pouze momentální ventilací jejich frustrace (Maslow, 1970; Gannong a kol., 2005). Další důvody mohou být také v celkovém přístupu žáků k výuce, kdy se necítí dostatečně motivováni nebo zaměstnaní v konkrétních předmětech.

Efekt komunikačního bloku dle hypotézy číslo 6 funguje, protože mezi participantem G a žákem, jenž byl přesazen z výše uvedených důvodů, došlo k významné změně rozptylu interakcí, a poklesl nejen celkový počet interakcí ale také počet odpovědí. To ale neřeší problém rušivého chování, kdy participant G své vysílání signálů nesnížil, ale naopak ho rozptýlil do okolí. U obou žáků byla problematika spojena s konkrétními vyučovacími předměty. Zde by se dle K. Lewina (1951) dal vztáhnout problém k jejich vnímání psychologie okolí, kdy již žáci mají zkušenost s danými situacemi a jsou schopni odhadnout důsledek pro tyto vyučované předměty.

U participanta Brýle se zaměřuji na jeho "dominanci", kdy ze zaznamenaných dat vyplynulo, že na většinu signálů s dominantním charakterem neodpovídá či odpovídá submisivně. V osobnostním rozvoji byl participant podporován během třídnických hodin. V tomto případě změna v oblasti "dominance" také nebyla statisticky a empiricky významná. Ke změně pravděpodobně nedošlo, protože kontrolní pozorování neproběhlo s dostatečným časovým odstupem. Lze také brát ohled na tělesnou konstituci participanta a na předpoklad, že nezapočala jeho vývojová fáze puberty a tudíž je oproti spolužákům ve vývojové nevýhodě, zvláště oproti dívkám (Příhoda, 1977). To se během pozorování projevovalo

v situacích, kdy participant v interakcích s dívkami vystupoval převážně submisivně. Další příčiny lze hledat v rodinném zázemí nebo v biologických predispozicích (Helus, 2009).

Další část pozorování byla věnována participantovi Den, který byl nově zařazen do třídy s o rok staršími vrstevníky (hypotézy 3 a 4). V tomto případě se práce zabývala socializací participanta a snahou vytvořit pro něj vhodné prostředí na utváření sociálních vazeb. Nakonečný (2009) uvádí, že pro vytvoření sociální interakce a vazby je nezbytná komunikace, která je zajišťována vrozenými vokálními, vizuálními či taktilními signály. U participanta Den byl po prvním pozorování pomocí afiliativních a sociálních interakcí vybrán vhodný žák, který byl přesazen do blízkosti vokální i vizuální. (Vančatová, 2009) „Cílem komunikativního chování člověka je kromě vzájemného dorozumívání a sdělování informací především vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů“ (Klenková, J. 2006, s. 26) .

Hypotéza 4 byla potvrzena, interakce mezi subjekty se statisticky významně zvýšily a na tomto základě můžeme předpokládat postupné utváření vztahu mezi těmito žáky. Dle Vágnerové (2005) je právě navazování přátelství od druhého stupně školní docházky jedním z klíčových faktorů socializace. Vágnerová (2005) také poukazuje na dlouhodobější trvání přátelských vztahů právě na druhém stupni základní školy. V případě participanta Den jsem se také zaměřil na jeho celkovou socializaci a začlenění do třídního kolektivu (Hypotéza 3.), kdy ze zaznamenaných dat můžeme usuzovat, že se participant postupně do kolektivu začleňuje. Delší trvání jeho socializace lze předpokládat také proto, že participant je žák s odlišným mateřským jazykem, tedy indisponován svými komunikačními a jazykovými dovednostmi. Také je nutné brát zřetel na odlišnost jeho věku, která může mít za následek rozdíly ve vývoji a v pubertální fázi, což se do celkového rozpoložení participanta může promítat (Čáp, 2007). Přesto lze očekávat brzké přijetí participanta jeho vrstevníky, kdy se bude moci adaptovat na roli spolužáka, která dle Vágnerové (2002, s.255): znamená „nejenom adaptaci na třídu, ale i dosažení určité pozice, ocenění a přijetí třídou, která je specifickou variantou vrstevnické skupiny“.

U participanta Luk v poslední části byly sledovány především změny v kolektivu v jeho okolí, které nastaly z důvodů zavedení restrikcí za nežádoucí chování namířené vůči participantovi Luk. Sledována byla změna poměru vyslaných a přijatých dominantních

signálů, kde došlo ke statisticky významné proměně (hypotéza 7). Z toho lze usoudit, že opatření nastavená školou fungují a participant v nových mantinelech snižuje počet přijatých dominantních signálů a zároveň mírně zvyšuje své vysílání signálů tohoto charakteru. V těchto ohledech je důležité říci "že v chování a školní práci dítěte se souhrnně odráží rodinná výchova." (Čapek 2010, s. 24). Také tělesná konstituce participanta Luk byla slabší oproti jeho spolužákům a jeho puberta se zdála v počáteční fázi, to také může celkově zasahovat do hierarchie okolo participanta (Čáp, 2007, Vančatová, 2009). Z pozorovaných dat bylo také možné vidět velké množství dominantních signálů od jedné z žaček, která může být dominantnější díky vývojovým predispozici, ale také z důvodu možnosti čerpání okolních zdrojů, především podpory ostatních žáků (Čáp, 2007; Kafka, 2017). U participanta Luk bylo také sledováno v hypotéze 8, jestli na základě nastalých opatření dojde v jeho okolí k proměnám sociální hierarchie. Na základě potvrzení této hypotézy lze usuzovat, že kolektiv a sociální hierarchie v okolí participanta zůstávají stejné. Sociální hierarchie pomáhá vzniku malých neformálních skupin, kde „skupiny vznikají na základě vzájemného osobního výběru členů, spontánně“ (Řezáč, 1998, s. 187). Při nastavování restriktivních opatření je důležité, aby negativně neovlivnily jedince. Podle Hrabala (2002, s. 7) "oblíba – neoblíba jedince ve skupině se v interakci projevuje tendencí ke zvýšenému spontánnímu kontaktu ostatních se členem skupiny (nebo na druhém pólu) vyhýbáním se kontaktu." V tomto ohledu lze konstatovat, že nastavená opatření fungují, a to s ohledem na výsledek Hypotézy 8.

8 Závěr

Ve své práci jsem se věnoval pozorování jednotlivých žáků v rámci kvalitativního výzkumného šetření, ve kterém jsem se pomocí získané analýzy snažil vytvořit vhodné prostředí a podmínky pro rozvoj těchto žáků. V rámci této podpory byly stanoveny hypotézy, které se věnovaly v souhrnu dvěma oblastem. V první jsem pracoval s proxemikou a prostorem okolo vybraných žáků, v druhé oblasti se věnuji jejich dlouhodobému rozvoji osobnosti a socializaci. Ve všech oblastech se jednalo o intervence diskutované s třídními učiteli a školními metodiky.

Ve svém výzkumu jsem na toto kladl důraz, stejně jako na to, aby intervencemi nebyli ovlivněni ostatní žáci. Jednotlivé postupy jsem směřoval k vytváření příležitostí a lepšího prostředí pro osobní i sociální rozvoj vybraných žáků.

Ve své práci jsem se také zaměřil na aplikaci etologického pozorování do třídního kolektivu, pomocí kterého jsem kontroloval průběh celé situace okolo vybraných žáků, která proběhla bez problémů. Všichni žáci byli v obou pozorování přítomni, a situace mi umožnily dostatečné možnosti pro zaznamenání dat. Dále jsem se zaměřil na objektivitu dat, která mi etologická pozorování poskytla. V tomto ohledu porovnám-li data a výsledky hypotéz s empirickým pohledem na situaci, usuzuji, že data vypořádaná dle etologických principů poskytují dostatečný vhled do problematiky.

Jako hlavní cíl práce jsem si kladl podporu vybraných žáků pomocí těchto metod. Tento cíl se povedlo naplnit u participantů Luk a Den. U participanta G z potvrzení jedné hypotézy ze dvou a u participanta Brýle ani z jedné.

V neposlední řadě je nutno podotknout, že pozorovaná data mohou být ovlivněna subjektivním vhledem pozorovatele, také jeho přítomností nebo kontextem nastalých situací. Sběr dat je ovlivněn časovými možnostmi zúčastněných subjektů.

Etologie nabízí zajímavý pohled na různé situace a umožňuje pozorovateli lehce kategorizovat chování a přepsat ho do čísel, což poskytuje náhled na školní klima. Etologická pozorování také nabízí zajímavé srovnávací analýzy, ale je celkově časově náročné a vyžaduje alespoň základní znalosti v terminologii. Etologická pozorování nabízí využití třídního asistenta jako pozorovatele. Vzhledem k jeho stálé přítomnosti ve třídě

nebude ovlivňovat chování žáků jako externí pozorovatel.

Etologická pozorování mohou být další zajímavou metodou pro základní sociometrii nebo pro získání podkladů k odborné intervenci, přesto by zásahy mimo rámec pedagogů měly zůstat v rukou odborníků.

Seznam použitých informačních zdrojů

ALTMANN Jeanne *Observational Study of Behavior: Sampling Methods. Behaviour.* [Kniha]. - Chicago : JSTOR 4533591, 1977.

BUSS Randy LARSEN and David *Personality Psychology: Domains of Knowledge About Human Nature* [Kniha]. - New York : McGraw Hill, 2020. - ISBN 10: 1260254127.

ČAČKA, Otto, 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace.* Brno: Doplněk. ISBN 80-723-9060-0. ČÁP

ČÁP, Jan, 2001. *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál. ISBN 80-717-8463-X.

ČAPEK R. *Třídní klima a školní klima* [Kniha]. - Praha : Grada, 2010. - ISBN: 978-80-247-2742-4.

CLONNINGER C. Robert *Personality and Individual Differences* [Časopis] // *The genetic and environmental relationship between Cloninger's dimensions of temperament and character.* - 2003. - str. 35.

CLONNINGER, C. Robert. (1994). *Temperament and personality. Current Opinion in Neurobiology*, 4(2), 266–273. doi:10.1016/0959-4388(94)90083-3

DRAPELA Victor J. *Přehled teorií osobnosti* [Kniha]. - Praha : Portál, 2020. - ISBN: 978-80-262-1709-1.

DVOŘÁKOVÁ M. *Pedagogicko psychologická diagnostika I* [Kniha]. - České Budějovice: Jihočeská univerzita České Budějovice, 1995. - ISBN 80-7040-402-7.

DVOŘÁKOVÁ, M.: *Pedagogicko psychologická diagnostika I.* České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-402-7.

DVOŘÁKOVÁ M. *Pedagogicko psychologická diagnostika II* [Kniha]. - České Budějovice: Jihočeská univerzita České Budějovice, 1998. - ISBN 80-7040-282-2.

EIBESFELDT- Eibl Irenäus *Human Ethology* [Kniha]. - New York : Aldine de Gruyter, 1989. - ISBN-10: 0202309703.

FRANCK, Dierk, 1996. *Etologie.* 2. přeprac. a rozš. vyd. [sic]. Praha: Karolinum. ISBN 80-706-6878-4.

- GAISLER, Jiří.** *Úvod do etologie.* Praha: SPN, 1989. ISBN (Brož.
- GANONG, William F.** *Přehled lékařské fyziologie: dvacáté vydání.* Praha: Galén, c2005. ISBN 80-7262-311-7.
- Giddens Anthony** *Sociologie* [Kniha]. - PRAHA : Argo, 2013.
- Hall E. T.** – *Proxemics.* Online. In: [Https://laofutze.wordpress.com](https://laofutze.wordpress.com). Dostupné z: <https://laofutze.wordpress.com/2014/01/03/e-t-hall-proxemics-understanding-personal-space/>. [cit. 2023-12-03].
- Hall, E. T.** (1963): *A System for the Notation of Proxemic Behavior. American Anthropologist, New Series, 65 (5)*, s. 1003–1026.
- HARTL Pavel HARTLOVÁ Helena:** *Psychologický slovník* [Kniha]. - Praha : Portál, 2004. - ISBN: 80-7178-303-X.
- HELUS Z.** *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. 2., přeprac. a rozš. vyd.* [Kniha]. - Praha : Portál, 2009. - str. 286. - ISBN: 978-807-3676-285.
- HELUS Z.** *Psychologie* [Kniha]. - Praha : Fortuna, 1995.
- HELUS Z.** *Sociální psychologie pro pedagogy* [Kniha]. - Praha : Grada, 2007. - ISBN 978-80-247-1168-3.
- HRABAL, Vladimír,** 2002. *Diagnostika: pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky.* 2. vyd. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0319-5.
- HURRELMANN & K., ENGEL, U., (Eds.)** *The Social World of Adolescents* [Kniha]. - Berlin : Walter de Gruyter, 1989. - ISBN-10 : 089925571X.
- HURRELMANN K., & Ulich, D. (Eds.)** *Handbuch of Sozialisationsforschung* [Kniha]. - Weinheim/Basel : Beltz, 1991. - ISBN:978-3-407-83183-5.
- JANDOUREK, Jan,** 2008. *Průvodce sociologií. Sociologie* (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2397-6.

JEŘÁBEK Hynek *Úvod do sociologického výzkumu* [Kniha]. - Praha : Karolinum, 1993. - ISBN 80-7066-662-5.

KAFKA Matěj *Developmental Psychology* [Časopis]. - Plovdiv : Психология на развитието, 2020. - 2020 : Sv. 3 . - ISSN 1313-759X.

KAFKA Matěj *Studium hierarchie ve třídách druhého stupně ZŠ a význam osobnosti ve třídách* [Kniha]. - Praha : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2017. - SIS: 181566.

KITTNAR Ottomar a kolektiv *Lékařská fyziologie* [Kniha]. - Praha : Grada Publishing, 2020. - ISBN 978-80-247-1963-4.

KITTNAR, Otomar, 2011. *Lékařská fyziologie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN ISBN:978-80-247-1963-4.

KLENKOVÁ, Jiřina, 2006. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1110-2

KLÍMA Petr *Kontaktní práce : antologie textů České asociace streetwork* [Kniha]. - Praha : Česká asociace streetwork, 2009. - ISBN: 978-80-254-4001-8.

KOHOUTEK R. *Základy sociální psychologie* [Kniha]. - Brno : CERM, 1998. - ISBN 80-720-4064-2.

KOUKOLÍK František Jana DRTILOVÁ *Vzpouza deprivantů - Nestvůry, nástroje, obrana* [Kniha]. - Praha : Galén, 2006..

KŘIVOHLAVÝ J. a MAREŠ J. *Komunikace ve škole* [Kniha]. - Brno : Masarykova univerzita, 1995. - ISBN 80-210-1070-3.

LAŠEK J. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy* [Kniha]. - Hradec Králové : Gaudeamus, 2001. - ISBN 80-7041-088-4.

LEBL Jan a KRÁSNIČANOVÁJ Hana *Růst dětí a jeho poruchy* [Kniha]. - Praha : Galén, 1996. - ISBN 80-85824-30-2.

LEWIN, Kurt, 1951. *Field Theory in Social Science*. 2002. Westport: CT:Greenwood Press. ISBN ISBN 10 0837172365.

LORENZ K *Základy etologie – Srovnávací výzkum chování* [Kniha]. - Praha : Academia, 1993. - ISBN: 80-200-0477-7.

MACEK Petr *Adolescence* [Kniha]. - Praha : Portál, 2003. - ISBN: 80-7178-747-7.

MASLOW, Abraham, 1970. *Motivation and personality (2nd ed.)*. 197. New York: Harper and Row.

MASLOW'S Hierarchy of Needs. Online. In: <https://www.ast.org/pdf/308.pdf>. Dostupné z: <https://www.ast.org/pdf/308.pdf>. [cit. 2023-12-03].

MATOUŠEK Oldřich KROFTOVÁ Andrea *Mládež a delikvence - Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže* [Kniha]. - Praha : Portál, 2003. - ISBN-10: 80-7178-771-X

NAKONEČNÝ M. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. [Kniha]. - Praha : Academia, 2009. - ISBN 978-80-200-1679-9.

ONDRÁČEK, Petr, 1999. *Vyrušování, neposlušnost a odmítání spolupráce: podněty pro pedagogickou práci s žáky, kteří se chovají při výuce nápadně rušivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 80-719-4378-9.

PŘÍHODA Václav *Ontogeneze lidské psychiky I.* [Kniha]. - Praha : SPN - pedagogické nakladatelství, 1977. - ISBN: 74-06-14.

PŘIVRATSKÝ Vladimír Vasilis TEODORIDIS a VANČATA Václav *Biologické a biosociální faktory ovlivňující integraci žáků a studentů se specifickými potřebami* [Kniha]. - Praha : Unie Comenius, 2009. - ISBN: 978-80-7290-425-9.

PROKOP Jiří *Škola jako sociální útvar* [Kniha]. - Praha : Univerzita Karlova, 1996. - ISBN: 8086039013.

ŘEZÁČ, Jaroslav, 1998. *Sociální psychologie*. Edice pedagogické literatury. Brno: Paido. ISBN 80-859-3148-6.

SVRAKIC, D. M., DRAGANIC, S., HILL, K., BAYON, C., PRYZUBECK, T. R., & CLONNINGER, C. R. (2002). *Temperament, character, and personality disorders: etiologic, diagnostic, treatment issues*. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 106(3), 189–195

- ŠVEC František** *Člověk a prostředí* [Kniha]. - Praha : Avicenum, 1982. - ISBN:(Brož.).
- ŠVP Zš- Petřiny- sever**. Online. Dostupné z: <https://www.zspetriny.cz/soubor-svp-1051-.pdf>. [cit. 2023-12-03].
- VÁGNEROVÁ M.** *Psychologie školního dítěte* [Kniha]. - Praha : Koralinum, 1997. - ISBN 80-7184-487-X..
- VÁGNEROVÁ M.** *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání* [Kniha]. - Praha : Koralinum, 2005.
- VÁGNEROVÁ, Marie**, 2002. Úvod do psychologie. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0015-3.
- VANČATOVÁ Marina** *Základy etologie člověka a primátů* [Kniha]. - Praha : Masarykova univerzita, 2009.
- VOŘÍŠKOVÁ Barbora** *Mládežnické subkultury, životní styl a hodnotový* [Kniha]. - České Budějovice : Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, 2012.
- VRIES Han de** *Finding a dominance order most consistent with a linear hierarchy: a new procedure and review, Animal Behaviour* [Časopis]. - Utrecht : Utrecht University, 1998. - 4 : Sv. 55. - ISSN 0003-3472.
- VÝROST J. a SLAMĚNÍK** *Sociální psychologie 2. přeprac. vyd* [Kniha]. - Praha : Grada, 2008. - ISBN 978-80-247-1428.
- VÝROST Jozef Slaměník Ivan** *Sociální psychologie* [Kniha]. - Praha : Grada, 2008. - ISBN: 978-80-247-1428-8.
- WATZLAWICK Paul Don D. Jackson, Janet Beavin Bavelas** *Pragmatika lidské komunikace* [Kniha]. - Brno : NEWTON Books, 2011. - ISBN: 978-80-87325-00-1.
- ZÁKLADNÍ INFORMACE K VZDĚLÁVACÍMU SYSTÉMU UKRAJINY V POROVNÁNÍ S ČESKÝM VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMEM**. Online. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2022/03/vzdelavaci_system_UA.pdf. [cit. 2023-12-03].

Seznam příloh

Seznam obrázků

Obrázek 1 Maslowova pyramida potřeb	18
Obrázek 2 Hall Proxemika a prostor.....	20
Obrázek 3 Výpočet hypotéza 1.....	53
Obrázek 4 Výpočet hypotéza 1.....	53
Obrázek 5 Výpočet hypotéza 2.....	54
Obrázek 6 Výpočet hypotéza 2.....	54
Obrázek 7 Výpočet hypotéza 3.....	64
Obrázek 8 Výpočet hypotéza 3.....	64
Obrázek 9 Výpočet hypotéza 4.....	65
Obrázek 10 Výpočet hypotéza 4.....	65
Obrázek 11 Výpočet hypotéza 5.....	73
Obrázek 12 Výpočet hypotéza 5.....	73
Obrázek 13 Výpočet hypotéza 6.....	74
Obrázek 14 Výpočet hypotéza 6.....	74
Obrázek 15 Výpočet hypotéza 6.....	74
Obrázek 16 Výpočet hypotéza 7.....	82
Obrázek 17 Výpočet hypotéza 7.....	83
Obrázek 18 Výpočet hypotéza 7.....	83
Obrázek 19 Výpočet hypotéza 8.....	84

Seznam tabulek

Tabulka 1 Popis sociálního chování	38
Tabulka 2 Popis agonistického chování.....	39
Tabulka 3 Popis lokomočního chování.....	40
Tabulka 4 Popis afiliativního chování	41
Tabulka 5 Sociální chování	44
Tabulka 6 Lokomoční chování	45
Tabulka 7 Agonistické chování	46
Tabulka 8 Afiliativní chování.....	47
Tabulka 9 Retest sociálního chování	50
Tabulka 10 Lokomoční chování retest.....	50
Tabulka 11 Agonistické chování retest.....	51
Tabulka 12 Afiliativní chování retest	52
Tabulka 13 Sociální chování	56
Tabulka 14 Lokomoční chování	57
Tabulka 15 Agonistické chování	58
Tabulka 16 Afiliativní chování.....	58
Tabulka 17 Sociální chování retest.....	61
Tabulka 18 Lokomoční chování retest.....	62
Tabulka 19 Agonistické chování retest.....	62
Tabulka 20 Afiliativní chování retest	63
Tabulka 21 Sociální chování	67
Tabulka 22 Lokomoční chování	67
Tabulka 23 Agonistické chování	67
Tabulka 24 Afiliativní chování.....	68
Tabulka 25 Sociální chování retest.....	70
Tabulka 26 Sociální chování retest.....	71
Tabulka 27 Agonistické chování retest.....	71
Tabulka 28 Afiliativní chování retest	72
Tabulka 29 Sociální chování	76

Tabulka 30 Lokomoční chování	77
Tabulka 31 Agonistické chování	77
Tabulka 32 Afiliativní chování.....	78
Tabulka 33 Sociální chování retest.....	80
Tabulka 34 Lokomoční chování retest.....	80
Tabulka 35 Agonistické chování retest.....	81
Tabulka 36 Afiliativní chování retest	81

Bibliografie

Aktuální dokument neobsahuje žádné prameny.

Seznam grafů